

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

A

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI

Bakalářská práce

2013

Martina CHÁNOVÁ

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

A

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI

**Výskyt a prevence vybraných
sociálně nežádoucích jevů v prostředí
Armády České republiky**

Autor: Martina Chánová

Vedoucí práce: doc. JUDr. Jan HEJDA, Ph.D.

Studijní program: Sociální pedagogika, studijní obor: B7507 Specializace v pedagogice

Datum odevzdání: 31. března 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářskou práci na téma
„Výskyt a prevence sociálně nežádoucích jevů v prostředí armády České republiky“
jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů
a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b Zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce, záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce.

Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Jindřichově Hradci, dne 6. března 2013

.....

podpis

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na výskyt vybraných sociálně nežádoucích jevů a jejich prevenci v prostředí Armády České republiky. Vedle popisu těchto jevů a jejich výskytu uvádím rovněž způsoby realizace primární prevence zohledňující specifika rezortu obrany. Praktická část obsahuje kromě údajů z výzkumu o informovanosti a využívání preventivních programů zaměstnanci rezortu také návrh na doplnění a zkvalitnění preventivních aktivit.

Annotation

Bachelor's degree thesis is focused on the occurrence of selected undesirable social phenomena and their prevention in the environment of the Army of Czech Republic. Besides the description of these phenomena and their occurrence also mention methods of primary prevention, taking into account the specifics of the defense sector. The practical part also contains research data on the awareness and use of preventive programs, resort employees, a proposal to supplement and improve the preventive activities.

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce panu doc. JUDr. Jan HEJDOVI, Ph.D., který mi svým vstřícným, odborným a profesionálním přístupem vždy velmi pomohl při zpracování tématu mé bakalářské práce.

Dále děkuji panu kpt. Mgr. Janu Blažkovi, vojenskému kaplanovi posádky v Bechyni za informace a rady.

Obsah

ÚVOD.....	7
1 SOCIÁLNĚ NEŽÁDOUCÍ JEVY	9
1.1 Všeobecné pojetí sociálně nežádoucích jevů	9
1.2 Sociálně nežádoucí jevy v Armádě ČR - charakteristika a výskyt	15
2 PREVENCE SOCIÁLNĚ NEŽÁDOUCÍCH JEVŮ	21
2.1 Obecná charakteristika prevence.....	21
2.2 Prevence sociálně nežádoucích jevů v Armádě České republiky	22
2.2.1 Objekty a subjekty prevence sociálně nežádoucích jevů.....	24
2.2.2 Realizace prevence sociálně nežádoucích jevů	27
3 ZAHRANIČNÍ MISE A MEZINÁRODNÍ VOJENSKÉ STRUKTURY	31
4 DUCHOVNÍ SLUŽBA ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY	36
4.1 Vznik duchovní služby a její úkoly v armádě.....	36
4.2 Sociálně nežádoucí jevy a jejich prevence očima vojenského kaplana	38
5 METODOLOGICKÁ ČÁST.....	42
5.1 Metoda vlastního šetření	42
5.2 Podklady pro vlastní šetření – zdroje	42
5.3 Rozbor výsledků vlastního šetření	44
ZÁVĚR	50
SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ	53
SEZNAM PŘÍLOH.....	56

Úvod

„Hodnoty bytí spočívají z veliké části v tom, jak vroucně jsme schopni je prožívat. Hodnota našeho člověčího života je závislá na hodnotách, které jsou v nás. Lidé si stvořují svůj lidský svět. Je v něm to, co do něho vkládáme.“

Josef Čapek

Sociálně nežádoucí jevy. V moderní společnosti často používaný pojem, zejména v souvislosti s jejich hrozbou, výskytem, prevencí. Jedná se o negativní a vpravdě nežádoucí a nebezpečné patologické projevy chování a jednání v životě člověka a společnosti jako takové, které mají nemalý vliv na kvalitu života jedince i jeho okolí. Spolu s pokrokem a vývojem různých oblastí života lidstva dochází i k vývoji a změnám těchto jevů. Současná doba klade nemalé nároky na člověka jako osobnost, na jeho psychologii a vývoj. Život je mnohem více než dříve zaměřen na výkon a individualitu. Člověk žije ve stálém stresu a shonu, což mu téměř neumožňuje kvalitní naplňování základních životních potřeb jako je láska, uznání, sounáležitost, bezpečí, přátelství a v neposlední řadě také rodinné a vztahové funkce člověka. V důsledku toho se mění hodnoty společnosti jako celku a jejich naplňování je stále obtížnější. Pokud tedy hodnoty jednotlivců nejsou naplňovány, mohou tito jednotlivci - či celé skupiny - hledat náhradní řešení, které může být pro společnost nežádoucí až patologické. Vzniká živná půda pro problematiku zvanou sociálně patologické jevy.

Kritéria pro negativní chování nejsou jednotná, každá společnost považuje za nežádoucí něco jiného. Každá společnost však má zájem tyto jevy nepřehlížet a nepodceňovat a v zájmu zachování pořádku a zdravého života proti nim bojovat, a to způsobem, který je považován za nejúčinnější – prevencí.

Tak, jak tyto jevy prostupují společností, všemi jejími částmi, ani Armáda České republiky (dále jen AČR) nezůstává jimi nedotčena. Bereme-li v úvahu neoddiskutovatelný fakt, že armáda je součástí společnosti, a tedy i jejím obrazem, je nutné vidět také to, že se zde svým způsobem odráží všechny klady, ale i zápory této společnosti. Tedy i sociálně nežádoucí jevy. S profesionalizací armády v roce 2005 se v průběhu let pouze mění jejich struktura a výskyt; došlo ke snížení výskytu případů alkoholismu, užívání drog a šikany, naopak došlo zde k nárůstu počtu případů v oblasti tzv. nezdravých mezilidských vztahů a korupce.

Rezort obrany se této nikoliv okrajové problematice za pomoci koncepcí, programů, projektů a duchovní služby dlouhodobě věnuje.

Ve své bakalářské práci se zaměřuji na výskyt a prevenci sociálně nežádoucích jevů v Armádě České republiky. Důvodem volby tohoto tématu své práce je má znalost prostředí armády a v několika minulých letech mé osobní působení v oblasti prevence těchto jevů. Vedle vymezení a popisu základních forem nežádoucích projevů chování a jejich prevence, věnuji dvě kapitoly mé práce také seznámení s prostředím zahraničních misí a duchovní službou v armádě.

Cílem práce je, s využitím výsledků vlastního šetření a na základě vyhodnocení a porovnání výskytu vybraných sociálně nežádoucích jevů v rámci Armády České republiky, a to jak v posádkách, tak i v zahraničních misích, navrhnout zkvalitnění prevence sociálně nežádoucích jevů a spolupráce s duchovní službou v této oblasti.

Pro dosažení cíle jsem si stanovila **tři pracovní hypotézy. První hypotézou je, zda existuje v armádě účinná prevence takových sociálně nežádoucích jevů, jakými jsou psychické problémy a nezdravé mezilidské vztahy. Druhá hypotéza je zaměřena na význam duchovní služby pro příslušníky Armády České republiky a jejich důvěru v její působení a třetí hypotéza je cílena na psychologickou službu v armádě, její kvalitu a účelnost.**

Pro účely zmapování situace jsem si zvolila metodu kvantitativního průzkumu s dotazníkovým šetřením, doplněným rozhovory s otevřenými otázkami na některé respondenty.

Připouštím, že vzhledem k prostředí, kde bude výzkum probíhat, nebude má práce s respondenty a informacemi od nich právě jednoduchou záležitostí, přesto se chci tomuto tématu věnovat, protože jsem přesvědčena o tom, že záležitosti mezilidských vztahů včetně námětů a návrhů pro prevenci negativních prvků v těchto vztazích si armáda a lidé v ní působící právem zaslouží, a to bez ohledu na to, ba možná právě z toho důvodu, jak se všeobecně na armádu naší republiky v poslední době ve společnosti nahlíží.

Armáda totiž není jen o věčně diskutované účelnosti nemalých finančních prostředků zmírajícího státního rozpočtu a skandálech napříč všemi strukturami a činnostmi.

Armáda je, jakkoli to může znít vzletně až pompézně, o lidech. O lidech, kteří nejsou jen stroje na bezmyšlenkovité plnění více či méně smysluplných rozkazů a příkazů. O úplně obyčejných lidech kolem nás, kteří mají své životy, rodiny, radosti, starosti. A to je pohled, na který by se nemělo zapomínat.

1 Sociálně nežádoucí jevy

1.1 Všeobecné pojetí sociálně nežádoucích jevů

Chování a jednání člověka ve společnosti podléhá pravidlům a normám. Člověk se chová a jedná převážně tak, jak je v dané společnosti běžné, obvyklé, správné.

Pojmem **norma** označujeme všeobecně závazné pravidlo, předpis, které jsou kritériem pro posouzení určitého jevu ve smyslu obvyklé, běžné, nejčastější, normální.¹ Podle jevu, k němuž se norma vztahuje, potom rozlišujeme normy právní, sociální, psychologické, etické, estetické apod.

V souvislosti s chováním a jednáním člověka je pro téma mé práce dalším ze základních pojmů **norma sociální**, termín, označující přijímání a respektování ustálených společenských, právních i etických předpisů, norem a hodnot jednotlivci, skupinami i institucemi dané společnosti.² Termín, který zahrnuje obecná, společností přijatá, závazná a uznávaná pravidla, vymezující způsoby chování členů daného sociálního útvaru, popř. celé kultury. Sociální norma je brána jako nezpochybnitelná samozřejmost, a to mnohdy bez ohledu na její problematické vysvětlení z racionálního hlediska.

Sociální normy pak vytvářejí systém chování ovlivněného skupinou v určité sociální pozici, tedy **sociální role**, které vyjadřují jak něco vyžadovaného (role studenta, zaměstnance), tak přirozeného (role rodiče).

Nemohu na tomto místě nezmínit také pojem **socializace**, který znamená proces začleňování člověka do společnosti.

Život člověka se však ne vždy striktně odvíjí podle všeobecně uznávaných a stanovených norem, ne za všech okolností jedná člověk v rámci normality. V případech, kdy z jakéhokoli důvodu dochází k porušování těchto pravidel a chování člověka se vůči nim v různé míře vymyká, dochází ke vzniku **sociálně nežádoucích jevů**.

Sociálně nežádoucí jevy (dále jen SNJ) jsou důsledkem krizových faktorů v činnosti lidí. Dochází k nim vždy tam, kde selhává lidský faktor. A to právě v důsledku porušení norem, zákonů, pravidel a obecně lidských zásad. Tyto jevy s sebou pochopitelně nesou celou řadu

¹ Zdroj: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/norma>

² Zdroj: http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&cizi_slovo=soci%ED+norma

změn pro jedince a jeho okolí. Jde o neobvyklé rizikové až nezdravé chování jedince, o závažné odchylky od normálu.³

Sociálně nežádoucí jevy, také označované jako sociálně patologické jevy, představují rozsáhlou škálu těchto projevů, kterou lze rozdělit do tří skupin. Rozdělení však nemá přímé a ostré hranice, jednotlivé jevy mohou „svou“ skupinu přesahovat, mohou být zařazeny i do více skupin současně:

Do první skupiny patří **sociálně nežádoucí jevy působící negativně na zdraví jednotlivce:**⁴

- **Alkohol, nikotin, kofein**

Látky, které jsou na jedné straně společensky tolerovány, na straně druhé však také podceňovány.

Alkohol – hypnosedativum s krátkodobým účinkem, v malých dávkách zlepšuje náladu, odstraňuje úzkost a napětí, vyvolává euforii. Ve vyšších dávkách způsobuje útlum, agresivní chování. Nebezpečím je chorobný návyk se ztrátou kontroly.

Nikotin – jedovatý alkaloid, v malých dávkách se stimulačním účinkem.

Kofein – alkaloid obsažený v kávě a čaji.

- **Psychotropní látky (drogy)**

Látky, které mají vliv na psychiku a změnu vnímání reality.

Alkoholové i nealkoholové drogy byly a jsou obsahem mnoha studií, jak lékařských, tak psychologických a sociologických, touto problematikou se zabývá celá řada státních i nestátních institucí. Každoročně jsou vydávány nemalé finanční částky na léčbu a prevenci závislostí právě na těchto látkách. Problematikou nealkoholových drog se intenzivně zabývají také orgány Ministerstva vnitra, vzhledem k jejich velmi časté vazbě na kriminalitu.

- **Sebepoškozování**

Násilné činy jednotlivce proti vlastnímu tělu. Odborníci uvádějí jako důvody tohoto jednání zmírnění úzkosti, vzteku či hněvu, vyjádření pocitů, sebepotrestání; někteří jedinci s vyhraněným stylem sebepoškozování považují za módní záležitost. Tyto činy se nejvíce vyskytují hlavně u věkové kategorie 10 – 16 let.

³ Zdroj: Intranet Ministerstva obrany, dokument Charakteristika SNJ, str. 10
<http://teams.sharepoint.acr/sites/intranetmo/RePP/PSNJ/Informace%20o%20PSNJ/Forms/AllItems.aspx>

⁴ Zdroj: Intranet Ministerstva obrany, dokument Charakteristika SNJ, str. 2
<http://teams.sharepoint.acr/sites/intranetmo/RePP/PSNJ/Informace%20o%20PSNJ/Forms/AllItems.aspx>

- **Sebevražednost**

Vědomé jednání s cílem ukončit vlastní život.

- **Workoholismus**

Chorobná závislost na práci. Nebezpečná pro celkové zdraví člověka.

- **Rizikový sex**

Nevázané chování sexuální povahy. Od normálního sexu se liší tím, že potenciálně ohrožuje tělesné a duševní zdraví (např. nebezpečí viru HIV). Bezpečný sex (odpovídající současné normě) je takový druh sexu, který vylučuje nebo minimalizuje přenos pohlavních chorob a nepoužívá různé rizikové sexuální praktiky (např. sadomasochistické).

Druhou skupinou jsou **sociálně nežádoucí jevy působící negativně na lidská práva:**⁵

- **Prostituce**

Pohlavní styk a sexuální chování s cílem zisku různých forem. Prostituce je historicky podmíněný jev a v různých obdobích se k němu specificky přistupovalo, a to od úplného zákazu až k nevázané propagaci. Prostituci doprovází výskyt pohlavních nemocí či epidemií. Prostituce je odsuzována z důvodů morálních či náboženských nebo naopak propagována (viz chrámová prostituce). Vzhledem k tomu, že prostituce je nejstarší řemeslo na světě a dosud se je nepodařilo vymýt, ale pouze zatlačit do ilegality, vyspělé země se jí snaží dostat pod kontrolu. Legalizací se dosahuje sociální i zdravotní kontroly.

- **Pornografie**

Výtvar vedoucí k vyvolávání sexuálního vzrušení, spojen rovněž s cílem zisku. Je tvořena texty či vizuálním výtvozem obscénního charakteru, jehož jediným účelem je sexuální vzrušení. Měkká pornografie popisuje běžný sex a je méně škodlivá než tzv. tvrdá pornografie, která popisuje sexuální úchytky, zvláště sadismus a masochismus. Praxe ukazuje, že vymýt pornografii je stejně nemožné jako vymýt prostituci. Z hlediska prevence SNJ je potřebné ochránit před pornografickými výtvoři nezletilou mládež, případně jim tyto projevy vysvětlit jako stupidní. Zákazy v této oblasti jsou kontraproduktivní.

- **Šikana**

Šikanování je jednou z forem nežádoucí agresivity. Je ho třeba chápat jako závažnou deformaci sociálních vztahů, rolí i životních norem, která se projevuje ve svévolném ponižování, zastrašování, donucování, omezování a týrání druhých osob. Tento způsob

⁵ Zdroj: Intranet Ministerstva obrany, dokument Charakteristika SNJ, str. 4
<http://teams.sharepoint.acr/sites/intranetmo/RePP/PSNJ/Informace%20o%20PSNJ/Forms/AllItems.aspx>

jednání, jehož vyhocené formy lze kvalifikovat jako trestný čin, slouží, k získání neoprávněných výhod, k zajištění osobního pohodlí, k osobnímu obohacování nebo k uspokojování specifických potřeb na úkor šikanovaného. Šikanování působí jako silná psychosociální zátěž a má celospolečenskou dimenzi. Působí na omezování lidských práv a svobod. Existuje zejména v takových sociálních skupinách, kde nepůsobí autorita vedoucího a kde je málo účinná organizační struktura. Šikanování v armádních podmínkách je úzce spojeno s rituálem tzv. "mazácké vojny". Bylo by omylem se domnívat, že se zrušením základní vojenské služby zmizelo. Přetrvává a bude nadále trvat v podobě kastování u poddůstojnického sboru a bude se prolínat v různé míře celou strukturou armády.

- **Propagace násilí**

Proces, který podporuje agresivní formy řešení konfliktů. Agresivitu při uspokojování potřeb, povyšuje na normu. Analogicky prosazuje násilí jako součást instinktivní výbavy jedince, umožňující přežití v ostrém konkurenčním společenském prostředí. U některých mladých lidí působí jako vzorec sociálního chování. Některé formy propagovaného násilí společnost postihuje (viz násilí na sportovních stadionech) jiné toleruje, např. dostupnost nevhodných akčních filmů na TV pro mládež.

- **Týrání osob a zvířat**

Zneužívání, zlé nakládání s jinou osobou, která z jakéhokoliv důvodu nemůže takovému jednání žádným způsobem zabránit, třeba proto, že je (mnohdy jen relativně) slabší. Je to chování vedoucí k fyzické nebo psychické újmě druhého, nejčastěji partnera, rodinného příslušníka, ale též spolupracovníka (např. šikanování v zaměstnání – mobbing, bossing). Týrání tělesné zahrnuje různé druhy mučení, bití, odpírání jídla a dalších životních potřeb. Patří sem i týrání sexuální, které spočívá ve zneužívání jiné osoby, vynucování pohlavního styku násilím apod.

Týrání dětí jsou jakékoli vědomé nebo nevědomé aktivity, jichž se dopouští dospělý (rodič, vychovatel, jiná osoba) na dítěti. Jeho následkem často dochází k poškození zdraví a zdravého vývoje dítěte.

Podceňuje se týrání zvířat, které je mimo jiné i ukazatelem vysoké agresivity jedince.

- **Extremismus**

V posledních letech moderní pojem, jde o zálibu v extrémech. Nositeli jsou ti, kteří zastávají extrémní názory. Je to směr velice blízký radikalismu, který usiluje o zásadní a nekompromisní, rychlé, rázné, důrazné, až extrémní řešení problémů. Postoje extremistů vybočují z ústavních a zákonných norem, a to v rámci celého extremistického spektra.

Do této skupiny sociálně nežádoucích jevů dále také řadíme

- tzv. **nezdravé mezilidské vztahy**, jako je:

Intolerance, což je ve své podstatě jakákoliv nesnášenlivost. Může být ve vztahu jeden k druhému (v pracovním týmu, v rodině), ale i v rámci velkých skupin, např. politická, rasová, náboženská, nacionální, etnická, sociální.

Diskriminace je rozdělování nebo rozlišování, které objekt poškozují. Je to např. neuznávání rovnosti mezi lidmi, omezování práv určité kategorie společnosti, ale i organizací, zemí a celých mezinárodních uskupení (viz diskriminační politika).

Mezi projevy diskriminace řadíme také např. **ageism** (z angličtiny age = věk), což je výraz, který označuje diskriminaci lidí na základě věku; dalším pojmem používaným v souvislosti s diskriminací je **gender**, kdy jde o porušování rovnosti mezi muži a ženami.

Sexuální obtěžování se projevuje jakoukoli formou erotického a sexuálního obtěžování žertováním, pohledem, dotekem apod. žen i mužů převážně v podřízeném postavení. V podmínkách ČR je tato záležitost velmi často bagatelizována a žertuje se o "sexuálním harašení". Legislativně je tento problém řešen Zákoníkem práce.

Třetí skupinu tvoří **sociálně nežádoucí jevy působící negativně na společnost**:⁶

- **Organizovaná kriminalita**

Dlouhodobá cílevědomá trestná činnost za účelem dosažení vysokého zisku nebo společenského vlivu. Projevuje se rovněž řadou forem, které všechny lze diagnostikovat jako trestné činy:

Korupce, která je zneužitím postavení, funkce. Vyznačuje se podplácením, úplatky, vydíráním, zastrašováním, vyžadováním příjmů apod.

Terorismus, charakterizován jako používání násilí nebo výhrůžek k zjevnému politickému účelu. Vytváří stav bázně, který následně slouží k vydírání, nátlaku, zastrašování a může být i příčinou změny v chování jednotlivců nebo skupin. Jeho metodami jsou únosy a zadržování rukojmích, pirátství, sabotáže, fingované hrozby, atentáty, včetně pumových útoků. Boj proti všem formám terorismu by měl patřit k „výbavě“ každého člověka na této planetě. Terorismus (zvláště islámský) ohrožuje naši „západní“ civilizaci.

- **Gamblerství**

Jsou to opakované hráčské epizody, které převládají na úkor hodnot rodinných, pracovních, majetkových a společenských. U hráčů se dostavuje neodolatelné nutkání

⁶ Zdroj: Intranet Ministerstva obrany, dokument Charakteristika SNJ, str.8
<http://teams.sharepoint.acr/sites/intranetmo/RePP/PSNJ/Informace%20o%20PSNJ/Forms/AllItems.aspx>

(puzení) ke hře. Pravidelné jsou pak krádeže peněz, zpronevěry, neplacení dluhů. Střídá se neustálá naděje na výhru se stavy beznaděje, deprese i myšlenkami na sebevraždu. Nejčastějším problémem je závislost na výherních automatech, následně pak na hrách typu Bingo, Fortuna a v neposlední řadě i na hazardních karetních hrách, ruletě apod. Patologické hráčství je uznáno jako nemoc a léčí se na psychiatrických klinikách. Gambling často doprovází i drogová nebo alkoholová závislost a souběžně i trestná činnost.

- **Vandalismus**

je surové, barbarské, pustošivé ničení hodnot. Pojem je odvozen od germánského kmene Vandalů, kteří v 5. století n. l. prosluli zničením Říma. Dnešní doba "produkuje" vandalské party nebo asociální jedince, kteří si s Vandaly nezdají (ničení pomníků, židovských hřbitovů apod.).

- **Hyenismus**

prospěch z neštěstí jiných. Je to i neúcta k mrtvým a jejich okrádání. V současné době se projevuje bezohledností ke slabým, poraženým, bankrotujícím. Je to nejen projev nežádoucí agresivity, ale i vrchol nemorálního jednání a porušování zásad humanity.

- **Rasismus**

protihumánní teorie o nadřazenosti lidských ras a etnických skupin. Systémově je pěstována nenávist k lidem určité rasy, kteří jsou pokládáni za méněcenné.

- **Xenofobie**

je odpor, nedůvěra, nepřátelství ke všemu cizímu a nepoznanému.

Projevuje se i jako strach z cizinců a následně samozřejmě i nenávist k nim. Úzce souvisí s nacionalismem a rasismem.⁷

Sociálně nežádoucích jevů je tedy celá řada. Tak jak se vyvíjí společnost, vyvíjí se i druhy, podoba a intenzita těchto jevů, a to i přesto, že se v každé společnosti proti nim více či méně účinně dlouhodobě bojuje.

⁷ Zdroj: Intranet Ministerstva obrany, dokument Charakteristika SNJ , str.5
<http://teams.sharepoint.acr/sites/intranetmo/RePP/PSNJ/Informace%20o%20PSNJ/Forms/AllItems.aspx>

1.2 Sociálně nežádoucí jevy v Armádě ČR - charakteristika a výskyt

V této kapitole se věnuji charakteristice a výskytu sociálně nežádoucích jevů vybraných, jejichž prevence v armádě je cílem mé práce.

Základem těchto jevů jsou mezilidské vztahy. Pro svou práci jsem si je vybrala záměrně, neboť se domnívám, že je-li něco v týmové spolupráci podceňeno a opomíjeno, pak jsou to právě jevy tohoto charakteru. Ať se může tato úvaha zdát jakkoli přehnaná, jedná se o jevy běžného života obyčejných lidí.

- Šikana, mobbing, bossing

Bylo by zásadní chybou se domnívat, že šikana spolu se vznikem profesionální armády, kdy došlo k zániku tzv. mazácké vojny mezi povolanci, zcela vymizela. Nikoliv. Došlo pouze k jakémusi přetransformování pojmu šikana do výrazů **mobbing** a **bossing**, pojmů, které reprezentují konflikty na pracovišti.

Tyto konflikty rozdělujeme podle jejich aktérů na tři skupiny:

- Intrapersonální konflikty

Odehrávají se uvnitř člověka samého, jsou příčinou osobních problémů a pochybností jedince o sobě samém.

- Interpersonální konflikty

Jsou případy sporů mezi dvěma lidmi.

- Konflikty mezi skupinami lidí

Spory mezi skupinami osob, které jsou v rámci skupiny spojeny nejrůznějšími společnými znaky a jedna skupina pak při různých příležitostech „nasazuje“ na druhou.

Rozlišujeme také různé příčiny konfliktů:

Rozdíly ve vnímání problémů a pracovního hodnocení, rozdíly, mnohdy byť sebemenší v motivech a cílech, neslučitelnost rolí, zápas o uznání a zdroje, obtížné mezilidské vztahy, změny v organizaci.⁸

Mobbing (z angl. někoho napadnout, zahrnovat výčitkami, pustit se do někoho)

O mobbingu hovoříme v případech konfliktů nasazovaných cíleně ve snaze poškodit kolegy. Jde o přesně vymezenou formu psychického teroru, situaci, kdy je člověk napadán

⁸ Zdroj: Fehla E.G., Konflikty v práci, Grada Praha, 2003

jednou či více osobami, systematicky, minimálně jednou týdně, během půlroku souvisle, s cílem a efektem izolace a vyloučení oběti ze společné činnosti, což je základní strategií mobbingu. Projevuje se pomluvami, zesměšňováním, ponižováním, ignorací, ústrky, finanční újmou. V některých případech lze toto jednání označit jako trestný čin. Mobbing, jinak řečeno také pracovní agrese, se děje v kolektivu dospělých, u nichž lze předpokládat jistou dávku inteligence.

Proces mobbingu je dlouhodobý, probíhá většinou v pěti fázích:

V první fázi na základě nějakého problému dochází k napadením jedné určité osoby v kolektivu. Tato fáze není podmínkou, někdy je obětí pouze nově příchozí pracovník.

Následuje fáze systematického soustředění a zesilování útoků mobbéra (popř. mobbérů) na konkrétní osobu. V této fázi se útoky stupňují, oběť se stává zoufalou a vyhledává psychologickou pomoc.

Nastupuje izolace oběti. V této etapě už zaměstnavatel nemůže a nesmí tato fakta přehlížet a je jeho povinností stav řešit.

V závěru procesu ve většině případů deprimovaná a zdrcená oběť zpravidla opouští pracoviště, většinou s následky.

Mobbing v armádě funguje na různých stupních organizace, zvláště v současnosti, kdy probíhá již několik let mnohdy nekompromisní reorganizace.

Pracovní agrese však nemusí pocházet pouze ze strany spolupracovníků. Nezřídka dochází také k více či méně výrazným projevům šikany ze strany nadřízených, a v tom případě potom hovoříme o bossingu. Nadřízený nemusí být nutně přímo iniciátorem, k naplnění jednání bossingu postačuje, i pouhé jeho přihlížení takovému konání na pracovišti, respektive toto se děje s jeho vědomím a on nezasáhne.

Bossing má také řadu důvodů. Objevují se často situace, kdy nadřízený se obává úspěšného pracovníka, který by mohl ohrozit jeho pozici. V armádě k nejruznějším formám bossingu dochází např. v situacích, kdy podřízený si zvyšuje vzdělání a kvalifikaci, což někteří nadřízení skutečně „těžce nesou“. V armádě se bossing projevuje různými způsoby, respektive tolika způsoby, kolik jich bohužel zákon o služebním poměru umožňuje.⁹

⁹ Zákon č. 221/1999 Sb., zákon o vojácích ve znění pozdějších předpisů

Zdravé mezilidské vztahy jsou základním prvkem činnosti každého vojenského týmu, právě tak jako profesní výkonnost, kázeň a kultivovanost projevů. Bohužel ne vždy však tomu tak ve skutečnosti je.

Dalšími jevy, které bezpochyby patří do skupiny tzv. **nezdravých mezilidských vztahů**, jsou **extrémní egoismus a projevy individualismu**, krajní formy sobectví, s nimiž souvisí i ignorace obecných morálních zásad, které jsou obsaženy ve vojenské přísaze.¹⁰

Do této skupiny také řadíme **nezájem o týmovou spolupráci, občanskou pasivitu a nedostatek komunikativních dovedností**. Komunikace a její různé formy jsou ve vojenském prostředí velmi důležité, stále většího významu nabývá zejména v otázce mezinárodní spolupráce. Uvedené jevy se vyskytují naprosto běžně, jejich míra je individuální, a přestože nejsou příliš často oficiálně řešeny, ba téměř vůbec, je nutné možnost jejich výskytu nepodceňovat. To všechno totiž působí v podmínkách týmové spolupráce kontraproduktivně.

Problémem každé společnosti, armádu nevyjímaje, je zejména v posledních letech **úplatkářství čili korupce**. Nejen v našich podmínkách je tento jev terčem zájmu pochopitelně také veřejnosti. Jde o celosvětový fenomén spjatý s přebujelou byrokracií a nedokonalými mechanismy kontroly. Hlavním znakem je samozřejmě vidina snadného zisku. Při průběhu korupčních jednání dochází ke zneužití moci a postavení porušením nestrannosti úředního úkonu výměnou za zisk, ať už materiální nebo jiný (informace, výhody, dary, služby). Korupce je vždy o mravním etickém jednání člověka, dochází při ní vždy k poškození třetí strany.

Podle Centra pro výzkum veřejného mínění při Sociologickém ústavu Akademie věd České republiky je míra korupce v armádě hodnocena průměrnou známkou 3,34 (ve škále 1 až 5), čímž se AČR řadí v tomto průzkumu na 5. místo.¹¹ V roce 2012 patřila AČR dokonce s průměrnou známkou 3,21 na 8. místo.¹²

¹⁰ Zdroj: <http://www.acr.army.cz/scripts/detail.php?id=6766>

Text z roku 1993, dosud platný: "Já, voják ozbrojených sil, vědom si svých občanských a vlasteneckých povinností, slavnostně prohlašuji, že budu věrný České republice. Budu vojákem statečným a ukázněným a budu plnit ustanovení vojenských předpisů. Svědomitě se budu učit ovládat vojenskou techniku a zbraně a připravovat se k obraně České republiky a bránit ji proti vnějšímu napadení. Pro obranu vlasti jsem připraven nasadit i svůj život. Tak přísahám!"

¹¹ Zdroj: http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101145s_po110513.pdf

¹² Zdroj: http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101266s_po120405.pdf

Armádní zakázky jsou několik posledních let ostře sledovány a stále se objevují nové skutečnosti. Za 17 let uzavřela armáda přes soukromé prostředníky obchody za zhruba 120 miliard Kč, provize z těchto obchodů dosahují také miliardových částek. V případech korupce byly již vyšetřovány desítky lidí, řada z nich v důsledku toho ukončila služební nebo pracovní poměr. V roce 2008 bylo Inspekcí ministerstva obrany přijato 27 podání podnětů na podezření z korupčního jednání, v roce 2009 bylo takových případů podání podnětů 34 a v roce 2010 převzala Inspekce Ministerstva obrany 22 podnětů. A případy korupce nejsou pouze veřejné zakázky. Z uvedeného počtu 22 případů podání podnětů v roce 2010 se veřejných zakázek týkalo 8 případů, 4 případy byly řešeny z oblasti služebních a pracovněprávních vztahů, 1 kauza byla ohledně hospodaření s majetkem státu, 4 případy patřily do oblasti jiných jednání a 2 spory nebyly vůbec řešeny pro nedostatek prokazatelných důkazů. Je potřeba však také dodat, že případy korupce, které se vyskytly, se staly na vyšších stupních a postech, kde se realizují zakázky centrální, v prostředí nižších organizačních stupňů, kde lidově řečeno „není co uplácat“, se pokusy o takové jednání téměř nevyskytují.

Jevem, který se skupinami sociálně nežádoucích vztahů prolíná a nese prvky několika z nich, je **sexuální obtěžování** (z angl. sexual harassment). V tomto případě jde o nežádoucí chování sexuální povahy, nebo jiné sexuálně založené chování, které se dotýká důstojnosti žen a mužů na pracovišti. Toto chování zahrnuje nežádoucí fyzické, verbální, ale i neverbální projevy.¹³ V současném zákoníku práce se stalo zákonně vymezenou diskriminací. Podle psychologů podstatou mnohdy není potřeba sexu, ale utvrzení moci, projevy obtěžování sexuálního charakteru často také vyplývá z komplexů nebo naopak z pocitu nadřazenosti. Tohoto jednání se mohou dopouštět osoby jak zakomplexované, tak také sebevědomé. Nevhodné chování sexuálního rázu není jenom doménou mužů, své pracovní pozice k nadřazenému sexuálnímu chování využívají i ženy vůči mužům a studie, které byly na toto téma zpracovávány, dokazují, že muži tuto skutečnost nesou dokonce hůře než ženy.

Přestože v Armádě České republiky působí cca 1/7 žen (13%), sexuální obtěžování se v tomto prostředí v podstatě téměř nevyskytuje, respektive v roce 2007 byly řešeny dva takovéto případy, od roku 2007 žádný.¹⁴

¹³ Zdroj: Rovné příležitosti pro ženy a muže v ozbrojených a bezpečnostních sborech z pohledu práva, Ministerstvo vnitra České republiky, Praha, 2005

¹⁴ Zdroj: Intranet Ministerstva obrany, dokument Charakteristika SNJ , str. 7
<http://teams.sharepoint.acr/sites/intranetmo/RePP/PSNJ/Informace%20o%20PSNJ/Forms/AllItems.aspx>

Jevem, který však v žádném případě nesmí zůstat opomenut, a v armádě mu je věnována dlouhodobě zvýšená pozornost, je **rovnost mužů a žen**. Ve společnosti všeobecně, nejen v armádě, existuje totiž tendence teorie tzv. genderového stereotypu, což je označení pro teorii o tom, že veškeré rozdíly mezi mužem a ženou jsou dány biologicky a dochází k automatickému předpokladu určitých vlastností a schopností u obou pohlaví. Tento jev, jemuž je mu věnována na základě mezinárodních zákonů a úmluv velmi vysoká pozornost se v armádním prostředí oficiálně téměř nevyskytuje.

Pokud jde o celkový výskyt SNJ v Armádě České republiky, situace se jeví ve srovnání se stavem ve společnosti poněkud příznivěji.

Při celkovém počtu 22 261 vojáků a 8 303 občanských zaměstnanců v současné době výskyt skutečně není nijak příliš alarmující, nicméně tato problematika se nesmí podcenit v jediném případě.¹⁵

Pouhé zmapování a rozbor těchto jevů není cílem mé práce, přesto předkládám v závěru této kapitoly pro náčrt situace přehled jejich počtů od roku 2009 do konce 1. poloviny roku 2012.

Tabulka č. 1 Přehled výskytu SNJ v AČR v letech 2009 – 2012

Druh SNJ	2009	2010	2011	2012
drogy	15	4	2	4
přestupky	154	182	127	91
kriminalita: krádeže	54	58	61	20
podvody	45	48	61	40
zpronevěra	10	3	4	20
poškození cizí věci	10	2	9	1
vojenské trestné činy	62	24	37	9
nezdravé mezilidské vztahy (mobbing, bossing)	33	0	5	0
padělání a pozměňování veřejné listiny	0	22	0	0
jiné (obecné ohrožení, ublížení na zdraví)	94	60	55	0
projevy extremismu	10	19	8	0
pokus o sebevraždu	0	0	3	0
sebevražda	0	4	3	0
celkem řešeno SNJ:	487	426	375	228

Zdroj: Intranet MO, úprava vlastní

¹⁵ Zdroj: Statistika Ředitelství personální podpory AČR, údaje k 31. 12. 2011

Údaje ve výše uvedené tabulce jsou převzaty z interních vnitrorezortních evidencí a statistik, neobsahují případy obecného ohrožení a ublížení na zdraví za první polovinu roku 2012, které se do rezortních statistik dostávají se zpožděním. Tabulka dále neobsahuje případy, jež jsou a zůstanou neohlášené a oficiálně neřešené, a to zejména v oblasti oněch tzv. nezdravých mezilidských vztahů. Jedná se totiž téměř vždy o takové projevy chování, kdy přímými účastníky jsou lidé z jednoho pracoviště (případy mobbingu), často jsou dokonce protagonisty lidé ve vztahu nadřízený a podřízený (bossing). Tato kategorie sociálně nežádoucích jevů je objektem mého šetření v metodologické části bakalářské práce.

2 Prevence sociálně nežádoucích jevů

2.1 Obecná charakteristika prevence

Sociálně nežádoucím jevům a jejich projevům lze a je nutné předcházet v každé společnosti. Prevence (z lat. praevenire – předcházet) je předcházení, omezování, eliminace těchto jevů na přijatelnou míru tak, aby se nemohly rozvinout a nedošlo k nárůstu jejich škodlivosti.

Prevence SNJ (dále jen P-SNJ) je součástí souhrnné činnosti v oblasti lidského faktoru. Formy prevence jsou stanoveny jako nepřetržitý plánovaný proces, metoda, která slouží k naplnění cílů. Prevenci také chápeme jako dostatek informací pro rozhodování oběma směry, správnou a účelnou komunikaci, vzdělanostní a kulturní úroveň, estetičnost prostředí, dodržování a respektování přírodních a společenských zákonů.

Podle stadia problému, na který je zaměřena, rozdělujeme prevenci na **tři druhy:**¹⁶

Prevence primární

Základním principem primární prevence je snaha o cílené působení a účinnou výchovu k předcházení a minimalizaci rizikových projevů chování s cílem rozvoje psychosociálních dovedností a zvládnání zátěžových situací.

Primární prevence se dále dělí na specifickou a nespecifickou primární prevenci:

- **Specifická primární prevenci**

Programy a aktivity zaměřené na jednotlivé formy rizikového chování

- **Nespecifická primární prevence**

Veškeré aktivity, podporující osvojování pozitivního sociálního chování prostřednictvím volného času, např. zájmové, sportovní a volnočasové aktivity.

Dále rozlišujeme primární prevenci:

- **Všeobecnou primární prevenci**

Aktivita zaměřená na všeobecnou populaci společnosti

- **Selektivní primární prevenci**

Činnost určena pro skupiny, v nichž je předpoklad vzniku rizikového chování

- **Indikovaná primární prevence**

Úkony a aktivity zabývající se přímo jednotlivci

¹⁶ Zdroj: <http://www.prevence-info.cz/p-prevence/>

V případě, že nejsou používány kvalitní a cílené projekty a programy, to vše s vhodným přístupem, místo toho nastupují pouze striktní zákazy, zastrašovací metody a programy pasivního charakteru, primární prevence je zcela neúčinná.

Prevence sekundární

Cílem sekundární prevence je včasné zachycení negativních jevů a vhodným působením bránit jejich prohlubování. Tato prevence se zaměřuje na konkrétní rizikovou oblast a skupinu osob.

Prevence terciární

Takto nazýváme činnost zaměřenou na osoby, u nichž se jev projevil, které jsou léčené, propuštěné z ochranných zařízení apod. Snaha terciární prevence je vývoj negativních jevů zpomalit, zastavit.

Nejefektivnější a nejúčinnější metodou v boji proti SNJ je **prevence primární**, která je prioritní a zásadní v každé společnosti. Předcházení vzniku situací, které by mohly vést ke konkrétnímu riziku a jeho nepříjemným až škodlivým následkům zahrnuje výchovné a vzdělávací aktivity, volnočasové aktivity, osvětu, poradenství, informační systém prevence apod.

2.2 Prevence sociálně nežádoucích jevů v Armádě České republiky

V AČR patří prevence proti SNJ k souboru organizačních, odborných a výchovných opatření, která směřují k plnění úkolů bez mimořádných událostí negativního charakteru.

Předpokladem výkonného systému je organizační struktura, kvalitní pracovní tým a přirozená autorita manažera – velitele. Prevence v systému racionálního plánování znamená také vytváření a řešení modelových situací, k čemuž je nutná patřičná dávka invence, originálního myšlení, předvídavosti, logického způsobu uvažování a odvahy nést zodpovědnost. Prevence SNJ je v armádě komplexní záležitostí, je zaměřena nejen na jevy, které mohou negativně ovlivnit klíčové schopnosti armády a také kvalitu života vojáků, občanských zaměstnanců a jejich rodinných příslušníků.

V rezortu obrany je P-SNJ realizována od roku 1995 a právě tak jako celý rezort, také prevence sociálně nežádoucích jevů prošla od svého počátku řadou změn, které byly odrazem profesionalizace ozbrojených sil.

Služba v armádě s sebou přináší řadu úskalí, které mohou být zdrojem vzniku některých sociálně nežádoucích jevů. Jedná se např. o službu vojáků se zbraní, dlouhodobou odloučenost zaměstnanců rezortu od svých partnerů a rodin z důvodů služebního nebo pracovního zařazení, opakované nasazování vojáků do zahraničních operací apod.

Sociálně nežádoucí jevy a jejich výskyt představují v prostředí ozbrojených sil daleko větší rizika a nebezpečí než je tomu v civilním sektoru, proto je jejich prevenci věnována zvýšená trvalá pozornost v podobě práce jak hlavní rezortní komise pro P-SNJ, tak komisí u jednotlivých útvarů, kde působí pravidelně proškolení preventisté. Samozřejmostí je první krok primární prevence v armádě, kdy jsou s problematikou SNJ seznamováni již vojáci v základním výcviku. Na přednáškách jsou upozorněni na možnosti jejich výskytu ve služebním poměru (nezdravé mezilidské vztahy, nezdravé návyky včetně zneužívání návykových látek, projevy nesnášenlivosti a extremismu, problémy rovného zacházení at' už z hlediska rasy nebo pohlaví), včetně doporučení, jak v těchto situacích postupovat.

Prevence SNJ je v rezortu obrany vymezena rezortním vnitřním předpisem - **Rozkazem ministra obrany č. 53/2010** Věstníku MO Prevence sociálně nežádoucích jevů, který vymezuje sociálně nežádoucí jevy jako: „rizikové chování vojáků v činné službě, žáků a studentů vojenských škol a občanských zaměstnanců (dále jen „zaměstnanec“) v oblastech škodlivého užívání tabákových výrobků, alkoholu nebo jiných návykových látek; protiprávního jednání, jako je zejména podporování a propagování hnutí směřujících k potlačování práv a svobod člověka, korupční jednání, terorismus, projevy extremismu a jiné; nedrogových závislostí, mezilidských vztahů a dalších jevů, které negativně ovlivňují kvalitu životního stylu zaměstnanců, popř. jejich rodiny“.¹⁷

Povinnost realizace preventivních aktivit vychází samozřejmě z celé řady právních předpisů a usnesení vlády.¹⁸

¹⁷ Zdroj: RMO č.53/2010, Hlava I, čl. 1

¹⁸ V oblasti zabezpečení úkolů protidrogové politiky např.:

- zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
- usnesení vlády ze dne 10. května 2010 č. 340 o Národní strategii protidrogové politiky na období 2010 až 2018
- usnesení vlády ze dne 19. ledna 2011 č. 47 o Akčním plánu realizace Národní strategie protidrogové politiky 2010 -12
- V oblasti prevence kriminality např.:
- usnesení vlády ze dne 15. října 2007 č. 1150 ke Strategii prevence kriminality na léta 2008 až 2011
- Strategie prevence kriminality v ČR na léta 2012 až 2015 (pozn. nyní v mezirezortním připomínkovém řízení)
- usnesení vlády ze dne 4. května 2009 č. 572 o Strategii boje proti extremismu a Koncepci boje proti extremismu

2.2.1 Objekty a subjekty prevence sociálně nežádoucích jevů

Objektem prevence sociálně nežádoucích jevů (dále jen P-SNJ) rozumíme jednotlivce, cílové a specifické skupiny, u nichž je předpoklad vyšší míry rizika vzniku SNJ, např. v odloučených posádkách a v misích. Mezi objekty dále řadíme také faktory, které se podílejí na vzniku a rozvoji SNJ.

Objekty

Cílové skupiny: vojenští profesionálové, občanští zaměstnanci rezortu, rodinní příslušníci obou předchozích skupin

Cílové skupiny s možností vyšší míry rizikového chování: žáci vojenských středních škol a studenti University obrany, vojáci v základní přípravě, vojáci do věku 35 let, vojenští profesionálové v zahraničních misích, bojových operací, a to včetně jejich adaptace po návratu.

Faktory spolupodílející se na vzniku a rozvoji SNJ: pracovní a životní prostředí, kvalita životního stylu

Subjekty P-SNJ

Sekce personální ministerstva obrany (dále jen SP MO)

garant zpracování Koncepce P-SNJ a příslušných rezortních normativních aktů. Zabezpečuje zastoupení rezortu MO v mimorezortních orgánech pro prevenci kriminality a protidrogové politiky. Ředitel SP MO je zároveň předsedou rezortní komise pro P-SNJ.

Rezortní komise pro P-SNJ

kolektivní, poradní koordinační a iniciující orgán ministra obrany, zřízena Rozkazem ministra, s vlastním statutem a jednacím řádem. Členství v této komisi je závazné a nezastupitelné. Komise je koordinátorem úkolů, které vyplývají z mezirezortních jednání.

Ředitelství personální podpory (dále jen ŘePP)

je realizátorem koncepce P-SNJ. Vytváří programy prevence a řídí jejich realizaci. Plánuje finanční prostředky vyčleňované na tyto aktivity a garantuje jejich efektivní využití. Zabezpečuje kontrolní činnost, zaměřenou na provádění preventivních aktivit. Zpracovává analýzy a vyhodnocovací zprávy jednotlivých programů, které následně předkládá rezortní komisi P-SNJ. Řídí a koordinuje vzdělávání a informační systém P-SNJ.

Vojenská policie

působí nejen v oblasti represe, ve věci přestupků a trestných činů, ale také při prevenci. Podílí se na ochraně majetku státu a armády, provádí preventivní kontroly u útvarů a zařízení.

Ředitelství výcviku a doktrín

vlastním lektorským sborem zabezpečuje v rámci rezortu systémové kariérové vzdělávání v oblasti P-SNJ. Zabezpečuje přípravu metodiků prevence a lektorů prevence.

Vojenská střední škola a Universita obrany

v rámci kariérového vzdělávání zajišťuje systémové vzdělávání žáků a studentů.

Zásadními subjekty P-SNJ jsou **velitelé, ředitelé, náčelníci**, kteří zabezpečují realizaci P-SNJ přímo ve své působnosti. Mají zodpovědnost za kvalitu života všech zaměstnanců ve své podřízenosti. Zřizují **komise P-SNJ** u jednotlivých útvarů, jakožto kolektivní, poradní, koordinační a iniciující orgán velitele.

Metodik P – SNJ

provádí základní diagnostiku zájmů u útvaru, provádí analýzy a připravuje vstupy pro tvorbu projektů a programů prevence. Zabezpečuje podklady pro informační systém.

Lektor P – SNJ

odborník, zajišťující přípravu a vzdělávání. Specializuje se na vybranou oblast, realizuje přednášky, podílí se např. na zpracování Manuálu přípravy pro vojáky v základní přípravě.

Duchovní služba

pomáhá vytváření a upevňování hodnot a etických norem vojáků, podílí se na přípravě volnočasových aktivit, co je však zásadní skutečností je fakt, že zabezpečuje diskrétní přijetí v těžkých situacích vojáků, občanských zaměstnanců i jejich rodin.

Vojenská zdravotnická služba

zabezpečuje primární, léčebně preventivní a specializovanou zdravotní péči příslušníkům a zaměstnancům rezortu registrovaných ve spádových vojenských zdravotnických zařízeních. Jedním z hlavních úkolů vojenské zdravotnické služby je monitoring užívání návykových látek.

Otevřená linka armády

provozuje informační a poradenské služby pro nežádoucí interpersonální vztahy v případech závažného porušování vojenských předpisů a norem, monitoruje je a předává k řešení příslušným orgánům. Pomáhá při řešení osobních krizových situací.¹⁹

¹⁹ Zdroj: Koncepce prevence sociálně nežádoucích jevů pro období 2010 – 2014, str. 12 - 13

Oddělení humanitní služby

je dalším orgánem působícím v oblasti prevence SNJ pod ŘePP, které se v **oblasti prevence sociálně nežádoucích jevů** podílí na tvorbě Koncepce prevence SNJ v rezortu MO a tvorbě koncepce péče o kvalitu života vojáků a rodinných příslušníků vojáků během nasazení do zahraničních operací AČR a po jejich návratu; řídí a koordinuje tvorbu a realizaci programů (projektů) P-SNJ; spravuje účelové prostředky P-SNJ v rezortu MO; poskytuje metodickou pomoc v oblasti P-SNJ; vytváří informační výstupy pro prezentaci v síti Internet a Intranet. V **oblasti psychologické podpory** se aktivně podílí na poskytování krizové intervence s působností do celého rezortu MO; zabezpečuje edukativní, psychologické, sociálně právní i speciální poradenství pro příslušníky rezortu MO a ostatní vojenskou veřejnost; podílí se na konkrétních výzkumných a vývojových úkolech pro potřeby rezortu MO; realizuje expertní činnost v oblasti psychosociálního poradenství včetně provádění šetření a výzkumů ve prospěch jednotlivých součástí rezortu MO; realizuje informační servis o subjektech poskytujících psychosociální služby a poradenství.

Odbor ochrany lidských práv

byl ustanoven v rámci struktury Inspekce ministra vnitra pro ochranu lidských práv v rezortu obrany za účelem kontrolní, expertní a analytické činnosti v oblasti vojenského zdravotnictví a školství, služebně a pracovně právních vztahů, kázeňského práva, ochrany lidských práv a správních činností. Právě tento odbor odpovídá za kontrolu v oblasti ochrany lidských práv v rezortu obrany, služebně a pracovně právních vztahů, kázeňského práva, vojenského zdravotnictví a školství; vyřizování (případně zajišťování vyřízení) petic, stížností a oznámení v oblasti ochrany lidských práv v okruhu působnosti rezortu obrany a zpracování podkladů pro řešení stížností vojáků na porušování lidských práv, se kterými se mohou obracet na hlavního inspektora ochrany lidských práv přímo mimo služební postup, a podílí se na činnosti výborů Rady vlády ČR pro lidská práva, stanovení koncepcí prevence sociálně nežádoucích jevů a prevence kriminality a priorit v oblasti rovných příležitostí mužů a žen a v oblasti národnostních menšin.²⁰

²⁰ Zdroj: <http://www.mocr.army.cz/scripts/detail.php?id=10312>

2.2.2 Realizace prevence sociálně nežádoucích jevů

K naplnění potřeb rezortu obrany v oblasti prevence, k zabezpečení úkolů stanovených v právních předpisech a usneseních vlády uvedených v rámci podkapitoly 2.2 a k zabezpečení úkolů mezirezortních zastoupení má Ministerstvo obrany v současné době schválenou **Koncepci prevence sociálně nežádoucích jevů na období let 2010 až 2014**, která definuje základní východiska a směry řešení problematiky prevence sociálně nežádoucích jevů v rezortu jednotlivým subjektům k zabezpečení příslušných usnesení vlády ČR.

Dalším dokumentem pro plnění a vyhodnocení splnění cílů v P-SNJ je **Projekt P-SNJ**. Projekty P-SNJ předkládají jednotlivé subjekty rezortu MO k plnění cílů Programu protidrogové politiky a Programu prevence kriminality za účelem získání finanční podpory pro plánované preventivní aktivity ve své působnosti.

Koncepce prevence sociálně nežádoucích jevů

Koncepce je klíčovým dokumentem rezortu, schvalovaný ministrem obrany vždy na období 5 let. Tento dokument analyzuje aktuální stav daného období, stanovuje cíle a priority preventivních působení, definuje úkoly pro jednotlivé subjekty, to vše samozřejmě při zohlednění veškerých aktivit specifických rezortu.

Koncepce pro současné období je zaměřena na SNJ, které byly detekovány v předešlém období a zároveň je postavena takovým způsobem, aby byla možná včasná a účinná reakce na další možné jevy, jež se vyskytují celospolečensky a je tedy pravděpodobnost výskytu i v armádním prostředí.

Vývojové trendy výskytu SNJ jsou prognostikovány na základě vlastních rezortních statistických údajů. Základními východisky ke zkvalitnění zabezpečovaných preventivních aktivit je analýza uplynulého období, na základě jejíchž výsledků lze usuzovat na vývojové tendence v oblasti SNJ období aktuálního.

Koncepce tyto předpovědi vývoje výskytu SNJ uvádí:

V oblasti protidrogové politiky lze předpokládat růstovou tendenci v užívání OPL, zejména v osobním volnu vojáků a občanských zaměstnanců. Samozřejmě není možné podcenit ani možnost distribuce návykových látek z civilního prostředí. Pro udržení této situace je nutná trvalá kontrola a rozvoj preventivních drogových programů. Výše uvedené se vztahuje také k alkoholu.

V oblasti kriminality není důvod se domnívat, že by došlo k výrazné změně skladby trestné činnosti. Stále budou páčány majetkové trestné činy (jejichž předmětem je zejména výstrojný, výzbrojný materiál a pohonné hmoty). Lze také předpokládat trestnou činnost v oblasti zadávání veřejných zakázek ve formě korupčního jednání. Bude zřejmě docházet k setrvalému výskytu dopravní nehodovosti, a to vzhledem k vysokému počtu osob, které denně dojíždějí na svá pracoviště. Podle průzkumu nelze ani podceňovat výskyt podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka, přestože počet těchto případů je minimální.²¹ Pokud jde o vojenské trestné činy, jejich výskyt poslední dobou klesl, lze tedy předpokládat, že k nárůstu docházet nebude.

V oblasti ostatních sociálně nežádoucích jevů, kam patří nedrogové závislosti (gamblerství, workoholismus, netomanie), narušování sociálních norem (nežádoucí sexuální chování, mobbing, bossing, diskriminace a porušování rovných příležitostí a další jevy), je výskyt oproti užívání drog a kriminálním činům podle vnitrozoborních statistik zanedbatelný.²²

Projekt Prevence sociálně nežádoucích jevů

Dalším dokumentem pro plnění a vyhodnocení splnění cílů v P-SNJ je Projekt Prevence sociálně nežádoucích jevů. Sestává z jednotlivých projektů, které předkládají subjekty rezortu obrany k plnění cílů programu protidrogové politiky a programu prevence kriminality za účelem získání finanční podpory pro plánované preventivní aktivity ve své působnosti.

Vyčleněné finanční prostředky na plnění cílů prevence kriminality a protidrogové politiky jsou přidělovány jednotlivým součástem rezortu na základě rozdělení rozpočtových prostředků. Projekty a přidělované finanční prostředky na veškeré aktivity projednává Rezortní komise stanovená Rozkazem ministra obrany č.53/2010.²³

Při stanovení výše přidělovaných finančních prostředků jsou zohledňována následující kritéria:

Prioritu mají projekty P-SNJ, které jsou zaměřeny na cílové skupiny osob s vyšší mírou možnosti rizikového chování, tedy projekty, zaměřené na vojáky a občanské zaměstnance, kteří jsou z důvodů služebního či pracovního zařazení odloučeni od rodinných příslušníků;

²¹ Na základě toho také již bylo upuštěno od podepisování čestného prohlášení vojáků v této záležitosti, které bylo v personální práci s vojáky „hitem“ několika posledních let.

²² Zdroj: Koncepce prevence sociálně nežádoucích jevů pro období 2010 - 2014

²³ Zdroj: RMO č.53/2010, Hlava I, čl. 7-10

vojáky vysílané do zahraničních operací; vojáky všech hodností do věku 35 let; studenty University obrany a žáky vojenské střední školy.

Přidělené finanční prostředky mohou být čerpány pouze v souladu s odbornými nařízeními vydanými Sekcí ekonomickou.

V rámci Programu protidrogové politiky a Programu prevence kriminality jsou finančně podporovány činnosti diagnostikující problémy související se SNJ:

pořizování diagnostických přístrojů pro zjišťování abusu alkoholu a drog, které nejsou hmotným investičním majetkem; vzdělávání v rámci centrálně řízených programů prevence; sportovní akce a soutěže, které jsou součástí preventivních aktivit; kulturní a kulturně vzdělávací programy.

Vzhledem ke snižování objemu finančních prostředků jsou prioritně zajišťovány projekty páteřních součástí rezortu. Celkový objem finančních prostředků se průměrně ročně pohybuje na částce 14 milionů Kč, pro jeden útvar nebo zařízení připadá několik desítek tisíc Kč ročně.

Mají-li být preventivní aktivity kvalitně a účinně zajištěny, je nutné, aby rozpočet v této oblasti byl stabilní a nebyl dále snižován.

Aktuální, ale i zároveň předpokládaný výskyt SNJ nás přivádí ke zjištění, že prevenci jejich výskytu musí tvořit komplex koncepčních, etických, plánovaných a flexibilních opatření, odborných činností a nabídek, které jsou zaměřené na posilování a rozvoj žádoucích postojů, hodnot, zájmů, forem zdravého životního stylu, chování a jednání jednotlivců a skupin.

K problému a řešení P-SNJ je potřeba přistupovat multidisciplinárně. V oblasti prevence neřešíme jen problémy aktuálního výskytu, musíme rovněž hledat příčiny vzniku SNJ ve společnosti, abychom byli připraveni eliminovat jejich dopady do rezortu obrany. Výrazně k tomu může také přispět spolupráce s dalšími rezorty a institucemi.

V souvislosti s očekávanou optimalizací organizačních struktur MO a celkově složitou sociálně – ekonomickou situací ve společnosti bude v následujícím období kromě běžných preventivních akcí z programů protidrogové politiky a kriminality nutné věnovat zvýšenou pozornost problematice mezilidských vztahů a otázkám eventuálních ekonomických problémů, jejichž nárůst lze očekávat. Jedná se o možnosti platební neschopnosti, insolvenci, problémy v úvěrové politice.

V oblasti prevence extremistických projevů bude nadále rozvíjena osvětová a vzdělávací činnost.

V oblasti prevence požívání alkoholu, kouření a protidrogové politiky budou pokračovat realizace stanovených odběrů a laboratorních vyšetření. Účinnost této prevence je potvrzována statistikami.

Stávajícím a nově přijímaným vojákům bude distribuována příručka „Informace pro vojáky v základním výcviku k prevenci sociálně nežádoucích jevů“, která jim usnadní orientaci v problematice SNJ a přispěje ke zvýšení jejich právního vědomí. Podpora bude namířena samozřejmě na poradenské služby pro řešení osobních, pracovních a rodinných problémů, které jsou zabezpečovány psychologickou, duchovní, právní, ekonomickou a vojenskou zdravotnickou službou.²⁴

²⁴ Zdroj: Prevence sociálně negativních jevů – aktuálně (str. 4 - 5)

3 Zahraniční mise a mezinárodní vojenské struktury

Armáda ČR nejsou jenom posádky na území republiky. Počátky mnohaleté tradice účasti českých vojáků v zahraničních misích spadají do konce roku 1990, kdy bylo 200 vojáků, dobrovolníků, členů československé protichemické jednotky tehdy ještě armády federativní republiky vysláno do Perského zálivu do osvobozovací operace Pouštní bouře, čímž začala nová etapa účasti vojáků v řešení krizových situací v novodobých dějinách českého státu.

Od té doby se čeští vojáci zúčastnili více než 30 zahraničních operací, v nichž se během jednotlivých rotací vystřídalo více než 2000 vojáků.

V současné době působí vojáci AČR celkem v pěti zahraničních operacích (Operace Joint Enterprise/KFOR/ - Kosovo; Mise ISAF /International Security Assistance Force/ - Afgánistán; Operace EU Althea /EUFOR/ - Bosna a Hercegovina; Operace EU NAVFOR Atalanta – Velká Británie; Operace MFO /Multinational Force and Observers/ - Egyptská arabská republika, Sinaj) a v šesti mírových pozorovatelských misích (MONUSCO – Demokratická republika Kongo; UNMIK – Kosovo; UNAMA – Afgánistán; dále v misích OSN a OBSE na území Gruzie, Etiopie, Libérie a Sierry Leone).²⁵ V mezinárodních vojenských štábech a národních zastoupeních NATO a Evropské unie v rámci pracovišť na území patnácti členských států Aliance je v současnosti zařazeno více než 180 příslušníků AČR.²⁶

K hlavním úkolům českých vojáků v zahraničních misích patří zajištění bezpečného prostředí ve svěřeném prostoru odpovědnosti, střežení a monitorování hranic, humanitární a zdravotnická pomoc, meteorologické zabezpečení orgánů řízení letového provozu, pyrotechnický průzkum, výcvik vojenských odborníků (např. výcvik vojenských policistů v Iráku).

Nejčastější motivací vojáků k výjezdu do mise je motivace finanční. Psychologové však uvádějí další důvody, proč vojáci vyjíždějí, a to mnohdy i opakovaně, do zahraničních operací: útky od problémů (osobních, pracovních i rodinných), osobní životní nespokojenost apod.

²⁵ V současné době (únor 2013) vláda ČR vyslovila souhlas s vysláním výcvikové mise EU do Mali, kam by měl na 15 měsíců odletět kontingent 50 vojáků za účelem poskytování výcviku příslušníkům maliských ozbrojených sil.

²⁶ Zdroj: Armáda České republiky v roce 2011 (Ministerstvo obrany České republiky, 2012)

Příprava vojenských specialistů je komplexně řízená činnost. Oproti tomu o něco menší pozornost je věnována zpětné adaptaci a pomoci v životních situacích vojáků po návratu do jejich původního prostředí.

Před odjezdem na zahraniční misi voják prochází přípravou fyzickou, psychickou, zdravotní a zdravotnickou.

Fyzická příprava spočívá v absolvování bojových cvičení a získání vyšší fyzické zdatnosti. Základním předpokladem pro výběr vojáka je splnění ročního přezkoušení tělesné zdatnosti, právě tak, jako odborné vyšetření na oddělení nemocí vojáka z povolání při vojenské nemocnici. Lékařské vyšetření má kromě složky somatologické, stomatologické také složku psychologickou. Výsledky vyšetření mají platnost 6 měsíců. Nezbytností před výjezdem je samozřejmě očkování v rámci prevence před infekčními chorobami podle mezinárodních zdravotnických předpisů. Vojáci jsou také podrobně seznamováni se zvyky, kulturou a životem v místě působení mise.

Pobyt vojáka v misi trvá 6 měsíců. Během této doby se střídá několik fází. V prvních týdnech probíhá adaptace na nové prostředí. Její trvání je individuální, u některých jedinců může trvat až měsíc. Voják se seznamuje s novým prostředím, zvyká si na zátěž a ztrátu soukromí. Následuje fáze tzv. normalizace, která trvá zhruba 2 měsíce. Toto období se vyznačuje minimální konfliktností v mezilidských vztazích a vysokým pracovním nasazením. V době 4. – 5. měsíce nastává z hlediska vztahů naopak období nejsložitější. To platí jak pro vztahy v misi, tak s rodinou a blízkými. Vojáci trpí tzv. ponorkovou nemocí, doléhá na ně stereotyp. Přichází na řadu vzájemná nesnášenlivost i mobbing. Jedinec přestává být tolerantní, vše a všichni mu z různých (anebo také naopak z žádných) důvodů vadí. Dochází i k rodinným a partnerským problémům. I přes téměř denní kontakt, dálka je zkrátka neúprosná. V posledním měsíci pobytu v misi je atmosféra již zase volnější, vojáci se těší domů. Tím je tato fáze nebezpečná, může během ní docházet k fatálním pracovním chybám.

Zvládání pobytu na misi je pro každého vojáka i přes řadu podobných aspektů individuální. Právě tak jako následný návrat z mise domů. Zahraniční vojenská mise je v každém případě pro člověka obrovskou životní zkušeností, ať už pozitivní, tak negativní.

SNJ se v prostředí mise vyskytují zejména v oblasti mezilidských vztahů. Psychické vypětí a stres působí na každého člověka, bez ohledu na to, kde a na jaké pozici se během mise nachází. Dalšími jevy, které se v minulých letech v souvislosti s pobytem vojáků

v zahraničních misích objevily, bylo v minimální míře požívání alkoholu a OPL, projevy extremismu, porušování celních předpisů.²⁷

Je v zájmu každého příslušníka AČR, aby se i přes všechny situace, do kterých se dostane, svým chováním a jednáním vyvaroval všech forem SNJ, neboť následné postihy jsou také na různých úrovních, od finančních sankcí až po zánik služebního poměru bez nároku na výsluhu.

Ještě mnohem složitější situace však může potom pro vojáka nastat po návratu z mise domů, kdy kromě mezilidských vztahů, a nastane-li případ, že jsou nekvalitní a narušené, tak právě v důsledku toho, dochází k projevům, které mohou představovat skutečný problém. A to když přijdou na řadu alkohol, drogy, gamblerství apod. Tyto jevy se v životě vojáka po návratu z mise projevují mnohem častěji, než přímo v misi, a sice právě v důsledku již dříve zmíněných komunikačních problémů, narušených sociálních vazeb, a to jak rodinných, tak i pracovních. Voják se po půlroce vrátí zpět a zjišťuje, že i doma se život ubíral během jeho nepřítomnosti také svou cestou, na partnerku či manželku a děti se sice těšil, ale není to až tak úplně tak, jak si představoval, zrovna tak v práci. Po návratu z mise se projevují různé potíže intrapsychického charakteru – posttraumatický stres, paranoia, izolace od světa, celkový útlum. Žádný z problémů nesmí být podceňen. Největším problémem je výskyt těchto potíží, respektive jeho doba, kdy se dostavují. Většinou to bývá s odstupem času, což je důvod, proč je povinný psychologický pohovor, který absolvuje každý voják po návratu z mise, neodhalí, nezachytí a nelze tedy s takto postiženým jedincem včas a účelně pracovat.

Odloučení během pobytu v misi je dlouhá doba, během níž se mění jak samotný voják (jemuž se mění hodnoty, životní postoje, přístupy k životu), tak se také mění jeho rodinné prostředí doma.

Rodina je neodmyslitelně a neoddiskutovatelně základním životním prostředím každého člověka. Na rodinu vojáka však je nutno pohlížet v jistém smyslu odlišně. Je vystavena zátěži, a to ať je voják v posádce v ČR nebo vyslán do mise. Po dobu, kdy voják působí v posádce v ČR, rodina je vystavována zátěži vzhledem k jeho službám, služebním cestám, dlouhodobým kurzům a cvičením. Samozřejmě, tato zátěž není jen záležitostí vojenské profese, co je ale hlavní a zásadní zátěží, to jsou přemístování a přesuny posádek, které jsou v posledních letech důsledkem armádní reformy a téměř každoročních organizačních

²⁷ Pozn.: U jednotek AČR působících v zahraničních misích panuje velmi přísný tzv. suchý zákon, ne však takto u vojenských jednotek jiných států, což občas dává možnost konzumace i našimi vojáky; podobná situace se může objevit i v případech užití OPL.

místních a dislokačních změn. Rodina vojáka je potom nucena čelit této situaci a buďto rušit a jinde znovu navazovat veškeré sociální kontakty anebo zůstává na místě a v tom případě je voják odloučen od rodiny anebo volí, je-li to ovšem reálné, denní dojíždění, což je navíc spojeno s dalším rizikem – zvýšenou možností dopravní nehodovosti.

Odjezd vojáka do mise potom pro rodinu vojáka znamená kromě odloučení také jistou míru stresu a strachu. Velmi důležitý je pravidelný kontakt vojáka s rodinou. Ministerstvo obrany má vládou uloženou výslovnou povinnost zajistit vojákovi s jeho rodinou kontakt, telefonický, popř. i s pomocí internetu, pokud je toto technicky možné.

Po návratu z mise mohou vznikat v prostředí rodiny komunikační problémy, vojáci se často cítí zmatení a úzkostní, mají pocit, že se doma všechno změnilo, na základě své vlastní změny stupnice hodnot často naráží na nepochopení ze strany partnera. Výjimkou nejsou ani problémy v intimním soužití a řada vztahů po návratu z mise končí.

V AČR vznikla nová služba pro podporu rodin vojáků na misi, projekt **Vojenský rodinný servis**. Jedná se o projekt, který nabízí vojákům a jejich rodinám různé služby, jako např. služby psychologa a sociálně právní servis.²⁸

Jednou z velmi důležitých věcí po návratu z mise je, aby si voják dokázal vhodně poradit s volným časem, který mu vznikne např. čerpáním nahromaděné řádné dovolené a nárokových 5 pracovních dní na vyřizování osobních záležitostí a během kterých se snaží začlenit se zpět do původního života a do své rodinné role.

Nelehký, ačkoli ne tolik, jako návrat do rodiny, bývá pro vojáka také návrat do pracovního prostředí. Voják po návratu z mise vidí jinak své předchozí kolegy (nutno podotknout, že mnohdy právem), cítí se nedoceněný, dochází ke konfliktům. U řady z nich se objeví syndrom vyhoření, protože marně hledají smysl své práce. Většinou voják požádá o další vyslání do mise, ale jsou i případy, kdy voják požádá o ukončení služebního poměru a odejde do civilu, neboť pocit marnosti a zbytečnosti v zaměstnání na posádce je pro něj neúnosný.

Vojáci mezinárodních vojenských jednotek tvoří novou rizikovou skupinu, pro níž je určena **krizová intervence** – soubor technik, metod a strategií pro lidi v nepříznivých zátěžových podmínkách a situacích. Jejím cílem je znovuzískání vlády člověka nad sebou samým. Důležitá je zde svépomoc, vzájemná pomoc a sociální síť jedince. Skupinová sezení, na nichž se probírají traumatické zážitky, tzv. debriefingy, rodinná pomoc

²⁸Zdroj: <http://www.mocr.army.cz/scripts/detail.php?id=1417>

a sousedská výpomoc. To vše je zahrnuto pod pojem sociální podpora. U vojáků v misích je tato sociální podpora realizována prostřednictvím přítomných kamarádů a kolegů. Je to podpora účinná, protože je okamžitá. Je to vztah.

Sociální podpora je členěna:

- psychická (emoční) – důvěra v druhého člověka
- očekávaná – přesvědčení o její možnosti, existenci ze strany okolí
- poskytovaná – skutečné činy a úkony od druhých, pomoc konkrétní materiální i nemateriální

Nelze nezmínit také nový projekt s názvem „**Začleňování válečných veteránů do civilního života**“. Realizátorem tohoto projektu je Ministerstvo obrany ČR, financován je z prostředků Evropského sociálního fondu a do praxe byl uveden v roce 2012. Hlavním jeho cílem je odstraňování překážek, které válečným veteránům ztěžují zapojení do života civilní společnosti, a to zejména v pracovním uplatnění. Na tomto místě jen stručné vysvětlení, kdo je válečný veterán. Podle zákona č. 170/2002 Sb., Zákona o válečných veteránech, je „válečným veteránem občan České republiky, který po roce 1945 nepřetržitě alespoň po dobu 30 kalendářních dnů jako příslušník ozbrojených sil nebo policie konal službu v místě ozbrojeného konfliktu nebo službu v mírových operacích podle rozhodnutí mezinárodní organizace, jíž je Česká republika členem“.²⁹ Na území ČR je v současné době v provozu 7 poradenských center (Praha, Plzeň, České Budějovice, Brno, Ostrava, Olomouc, Pardubice), válečný veterán má přístup do kteréhokoli z nich. Od počátku uvedení projektu do praxe jsou zájemcům o bližší informace k dispozici také jeho webové stránky <http://www.veterani-budoucnost.cz/>. Tento projekt je vedle psychologické poradny pro veterány při Ústřední vojenské nemocnici (dále jen ÚVN) určen jako psychologická podpora a péče pro bývalé vojáky v oblastech nejen pracovních, ale také v oblastech partnerských vztahu, závislostí, stresu apod.

²⁹ § 3 odst. 1 Zákon č. 170/2002 Sb., Zákon o válečných veteránech

4 Duchovní služba Armády České republiky

4.1 Vznik duchovní služby a její úkoly v armádě

Duchovní služba patří, jak je uvedeno v podkapitole 2.2.1 mezi subjekty P-SNJ. Byla zřízena rozkazem ministra obrany v roce 1998, na jehož základě poté vznikla Dohoda o spolupráci mezi Ministerstvem obrany, Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí a byl stanoven hlavní kaplan, který zahájil svou činnost u ozbrojených složek.

Hlavní úkoly duchovní služby:

- podpora velitelů na všech organizačních stupních v jejich odpovědnosti za lidský rozměr vztahu k vojákům a občanským zaměstnancům
- pomoc při řešení krizí pracovníků rezortu
- rozvoj demokratických tradic evropské kultury v rezortu
- vytváření podmínek pro lidská práva zaručená ústavou související se svobodou vyznání

Kdo je vlastně vojenský kaplan?

Vojenský kaplan je v dnešní době nedílnou součástí mírových posádek v ČR i v zahraničních misích. V zahraniční misi působil první vojenský kaplan již v roce 1996 v Bosně a Hercegovině a právě vzhledem k tomu, že tato zkušenost se ukázala jako velice pozitivní, byl dán základ práv ke vzniku již zmíněné Dohody o spolupráci s církvemi.

Od roku 1998 prošlo duchovní službou AČR více než 40 duchovních z 8 křesťanských církví. V současné době slouží v armádě 27 kaplanů ze 7 křesťanských církví.³⁰

Duchovní služba rozvíjí etickou rovinu vojenské služby, a to prostřednictvím etických seminářů, které jsou součástí přípravy vojáků před výjezdem do mise.

Na těchto seminářích je prohlubován Kodex etiky vojáka: odpovědnost, obětavost, odvaha, věrnost, čest.

Vojenští kaplani jsou také jedněmi z těch, kteří usilují o dodržování Mezinárodního humanitárního práva (MHP), nejen proto, že MHP hovoří o duchovním personálu,

Ale především z etických důvodů, nakolik etika vždy byla, je a bude oblastí, která je s armádou a konflikty úzce spojená, ačkoliv se na to na první pohled nemusí zdát.

³⁰ Zdroj: <http://kaplani.army.cz/>

Duchovní služba se spolu s psychologickou službou podílí na podpoře a pomoci vojákům zejména na misích a po jejich návratu, a to nejen přímým působením vojenského kaplana v misích, ale také po návratu do vlasti, k rodinám a do posádek.³¹ Kaplani jsou nejen k dispozici v posádkách pro vojáky a ostatní zaměstnance rezortu, ať už věřící, tak nevěřící, pro případ potřeby, kdy tito mohou přijít se svěřit s jakýmkoliv problémem, ale také se podílí ve spolupráci s veliteli na vytváření aktivit prevence SNJ. Duchovní služba rovněž organizuje setkávání rodin vojáků po návratu z misí v Pastoračním centru v Lulči.³² Podílí se také na různých přednáškách pro všechny zaměstnance rezortu, a to nikoli pouze na náboženská témata (těchto je popravdě řečeno skutečně minimum), ale na přednáškách, které jsou zaměřeny právě na prevenci SNJ (komunikace, mezilidské vztahy, drogová problematika apod.).

Duchovní služba v armádě nemá v žádném případě agitační roli, je službou se všemi o všem a pro všechny.

³¹ Poznámka: Duchovní služba má v současné době dva duchovní kaplany v misi, konkrétně v Afganistánu.

³² Zdroj: <http://www.kaplani.army.cz/index.php?id=22> : Mezinárodní humanitární právo (MHP, synonyma jsou "válečné právo", "právo ozbrojeného konfliktu") je součástí mezinárodního práva zabývající se právní regulací ozbrojených konfliktů s cílem je maximálně humanizovat - tedy bez jakékoli diskriminace zajistit v každé době respektování důstojnosti lidské bytosti a učinit vše pro předcházení či alespoň zmírnění utrpení těch, kteří nejsou na konfliktu přímo účastní, i těch, kteří byli z konfliktu vyřazeni v důsledku nemoci, zranění či zajetí.

4.2 Sociálně nežádoucí jevy a jejich prevence očima vojenského kaplana

Na tomto místě své bakalářské práce jsem zařadila rozhovor s člověkem, který má zkušenost s armádním životem, s duchovním životem, má úzký vztah jak k problematice, jež je tématem mé práce, tak jako k vojákům, jejich psychice, myšlení a jejich duši.

O svůj pohled na problematiku, zkušenosti a postřehy z praxe se se mnou podělil vojenský kaplan pan kapitán Mgr. Jan Blažek, duchovní Českobratrské církve evangelické. V armádě slouží jako kaplan od března 2001. Po působení v posádkách Moravská Třebová, Tábor a Stará Boleslav je od roku 2009 kaplanem ženijní brigády v Bechyni. Za dobu svého jedenáctiletého působení v armádě se účastnil celkem tří zahraničních operací: v Bosně a Hercegovině (2001), Afgánistánu (2006) a Kosovu (2010).

Náš rozhovor proběhl v jedno srpnové odpoledne v příjemném prostředí jedné ze tří vojenských kaplí v České republice – v posádce Bechyně. Během více než hodinového povídání jsme diskutovali na téma rozdílů činnosti duchovního v civilním a vojenském prostředí, odlišností služby v posádce a v zahraniční misi a problematice péče a pomoci účastníkům zahraničních operací po jejich návratu zpět do České republiky, ke svým blízkým.

Z bezpočtu otázek a odpovědí s laskavým svolením pana Blažka několik z nich uvedu na tomto místě své práce:

Otázka: „Během 11 let působení v armádě jste se účastnil tří zahraničních misí. Která z nich byla pro Vás nejnáročnější a nejzajímavější, a to jak z hlediska vojáka, tak také z pohledu duchovního?“

J. B.: „Víte, každá mise a každé prostředí je něčím specifické a zajímavé. Nejsložitější situace je jednoznačně v Afgánistánu. Tam je všechno těžší, situace náročnější, vypjatější. Je to válečná zóna v Asii a to je působivé už samo o sobě. Dálka, prostředí, všude skutečné nebezpečí, se kterým se prostě musí počítat. To všechno se odráží i v lidech. Je rozdíl mezi vojákem po návratu z Afgánistánu a např. z Kosova. Byl jsem v obou misích, kosovská už vlastně byla před likvidací, takže tam už ani nebyla řeč o nějaké válečné zóně, i když utrpení lidí tam je velmi zřetelné. Vaším tématem jsou psychické problémy vojáků. Ano, vojáci mezinárodních zahraničních jednotek problémy mají. A právě ti kluci, kteří se vrací z Afgánistánu, si s sebou přivážejí kolikrát velmi silné problémy. Bohužel většinou na ně

jsou sami. Je totiž nepsaným pravidlem, že co se v misi stane a děje, o tom se mimo misi nemluví. Je i není to správné, ale každopádně je to tak. Ti kluci se nesvěřují rodinám, manželkám, přítelkyním, o tom, co tam kde na kterém místě hrozí, že každý výjezd patroly nese s sebou v Afghánistánu otázku nad bezpečným a bezproblémovým návratem apod. Je to pochopitelné, vojáci žijí půl roku v jiném světě a nechtějí ten svět „tahať“ do svých rodin. Stačí bohatě, že si ho nesou v sobě“.

Otázka: „Hledají naši vojáci často podporu u Vás při pobytu v misi“?

J. B.: „Ano, někdy mě vyhledají, ale nejsou to zástupy, jak byste si myslela. Samozřejmě, trávíme spolu společně hodně času, tam taky není příliš co dělat, skončí služba a nemůžete jet do města na pivo, do kina nebo prostě jen tak někam ven. To prostě v misi nejde. Takže si každý hledá vyplnění času přímo na místě, většinou cvičením v posilovně, různými hrami apod. Já se vždycky v misi snažil vytvářet aktivity pro volný čas, buďto besedy (jakékoliv, nemám na mysli nějakou náboženskou agitaci), čtenářský spolek, diskuzní kroužky. Vojáci se těchto akcí účastnili poměrně dost. Samozřejmě, přišli někteří s problémy, ale většinou se to týkalo něčeho, co se dozvěděli z domova podobně. Nemoc, úmrtí v kruhu blízkých a známých, také občas partnerské problémy“.

Otázka: „Dotknu se tématu SNJ. V misi a po návratu, jak vnímáte tyhle situace?“

J. B.: „Máte zřejmě na mysli hlavně vztahy mezi lidmi. No, to víte, popravdě, tam se to moc neřeší. Jasně, jsou problémy jako všude, lidi se občas nesnesou, ať jsou kdekoli. Tam ale na tyhle věci není myslím moc čas. Vypětí a na druhou stranu řád, kdy všechno musí být podle rozkazů, udržuje jakýsi klid v těchto záležitostech. Mám-li být upřímný, kluci a ženy samozřejmě taky, mají často spíše obavy z návratu domů. A na to jsou také při povinných sezeních před odletem domů připravovány. A po návratu domů? Je hodně případů, kdy je všechno jinak. V armádě se dělal průzkum a více než 50% vztahu, ať manželských nebo partnerských misi nezvládne a končí. Vojáci často jdou do mise opakovaně a znám i případy, kdy co výjezd, to jiný vztah. Nemyslím na misi, myslím tím vztah tady doma. I já sám jsem se po návratu z druhé mise málem rozvedl. Ale ustáli jsme to. Je to hlavně tím, že se oba ti partneři změní. Nejdřív se bojí odloučení, pak si během půlroku zvyknou (hlavně ten partner, co zůstane doma) a pak se zase bojí návratu. Zhruba 60% vojáků se podle mým soukromých pozorování bojí víc návratu, než předchozího odjezdu z domova. To je přirozené, každému je jasné, že doma to fungovalo, ta žena to tam zvládala a podle svého a chlap, jakkoli „tvrdý“ voják se bojí, co bude, až se

tam vrátí. A v dnešní době ty ženy doma si nechtějí už moc takzvaně „nechat kecat“ do něčeho, co si nastolily podle sebe. Je to složité. A návrat do práce – bez komentáře. Žijete tady taky, tak to znáte. Ale problémy v práci vojáci zvládají, řekl bych lépe, než ty rodinné“.

Otázka: „A takže po návratu z mise – obrací se na Vás vojáci o radu a podporu v posádce?“

J. B.: „Ne příliš. Jenom na upřesnění. Ti kluci přijdou, ale minimálně. Věřící častěji, nevěřící se bojí agitace a to i přesto, že se léta známe a mnohokrát jsme spolu mluvili o všem možném. Znáte mě taky a víte, že nejsem náboženský agitátor“.

Otázka: „Jak to vypadá s podporou vojáků v problémech z hlediska armády jako celku? Jsou projekty a programy, ale jak jsou využívány?“

J. B.: „Popravdě, nejsou. A přitom to nejsou nekvalitní projekty. Ale vojáci nemají zájem. Jsou programy a pobyty i pro rodiny vojáků, například v rekonstruovaném pastoračním centru v Lulči u Vyškova, ale vojáci to neakceptují, doma o těchto možnostech ani neřeknou. A to bez ohledu na to, jestli jsou nebo nejsou věřící. Nechtějí totiž spojovat práci a rodinu, nemají nijak zvlášť zájem o účast v těchto projektech. A to nemluvím jen o naší posádce, pokud vím, ta situace je podobná v celé republice. Informovanost je, zájem nikoli. Je to škoda.“

Otázka: „Psychologická služba armády. Jaký je Váš názor na její práci?“

J. B.: „To je totéž jako s těmi projekty. Služba pracuje, informovanost mezi vojáky je, ale nevyužívají to. Kromě povinných pohovorů před a po návratu z mise, dobrovolně s problémy nejdou ani za psychologem. Důvod? Upřímně? Nedobré zkušenosti kolegů. Je známo, že plno věcí, co má být tajemstvím a zůstat v psychologické ordinaci, bylo potom vyneseno mimo. A to není jeden případ. Takže vojáci i na ty povinné pohovory jdou vzájemně instruováni ve smyslu – hlavně tam nic neříkej. A potíže? Nechtějí mít nic v dokumentaci, to je celé. Asi vím, kam míříte. Já ale taky musím udržet tajemství, takže o A. K. bohužel mluvit nemohu.³³ Jen tolik, že jak sama víte, protože ho znáte také, že ty problémy tam stále jsou a ještě dlouhou dobu budou, přestože pomoc vyhledal okamžitě.“

³³ Poznámka: A. K. je příslušník posádky v Bechyni, který při své několikáté misi byl obětí útoku, kdy auto při patrole najelo na výbušninu, jemu osobně se nic nestalo, ale vrátil se po měsíci domů se zásadními následky v psychice.

Otázka: „Jaký je Váš názor na problematiku prevence nežádoucích jevů v armádě?“

J. B.: „Myslím si, že to není tak hrozné, jak by se mohlo zdát. Tak jako všechno, je to otázka lidí a také peněz. Snažíme se pořádat akce, besedy, pobyty a zájezdy pro vojáky a rodiny vojáků, ale když už se podaří něco zorganizovat, vždycky je to v poslední době nakonec o penězích. Nejsou. Mluví se o tom, cokoli budeme k naší osvětě potřebovat, na to peníze dostaneme. To už dávno není pravda. Je špatná doba, na řadu věcí. Dávám pravidelně návrhy na pořádání akcí, málokterá mi projde a je schválena. Víte, to potom člověk opravdu začíná pochybovat o smyslu toho všeho. A tak děláme v rámci možností, co můžeme. Snažím se já osobně tady být pro lidi, tak jak nejlépe mohu a umím. Moc toho ale mnohdy dělat nejde.“

Závěr: „A za to Vám děkujeme všichni, kdo Vás známe. A já děkuji za rozhovor.“

V průběhu našeho povídání do vojenské kaple nahlédlo pět vojáků, z toho dva poseděli v rozjímání a jeden projevil zájem o rozmluvu s kaplanem z důvodu úmrtí v rodině. Já jsem tam s kaplanem seděla přes hodinu. A tak si myslím, že na tom nejsme ještě až tak úplně zle a marnost činnosti kaplana, kterou by mohl případně někdy pociťovat, není na místě.

Rozhovor s kaplanem posádky Bechyně je pohledem na SNJ v prostředí armády očima člověka, který byl účastníkem několika zahraničních misí, kde působil jako podpora pro vojáky odloučené od svých blízkých a od bezpečného prostředí svých posádek a domovů. K jeho roli pochopitelně patří jistá dávka mlčenlivosti, přesto jsem měla možnost mu položit oněch několik otázek pro získání představy o prostředí mise a o práci s vojáky, o jeho názoru na P-SNJ a psychologické služby nejen z jeho pohledu, ale také ze strany vojáků. Dalším přínosem rozhovoru s kaplanem pro mě byla doporučení a kontakty, které jsem od něj dostala na vojáky, kteří byli ochotni mi věnovat čas a podělit se se mnou o své dojmy ze služby v zahraniční misi.³⁴

³⁴ Poznámka: Vzhledem k částečně osobnímu vztahu ke zmiňovanému A. K. jsem se nakonec rozhodla po několika pokusech od úmyslu právě z tohoto rozhovoru z etických důvodů s ním ustoupit.

5 Metodologická část

5.1 Metoda vlastního šetření

Pro účel mého zkoumání jsem zvolila metodu kvantitativního výzkumu, který používá statistické metody k popisu společenských jevů. Realita při této metodě je převáděna na měřitelné znaky, které lze dále zpracovávat a interpretovat v potřebné výsledky pro testování hypotéz. Pro získání údajů jsem použila dotazníkové šetření v několika případech doplněné osobními rozhovory, kdy jsem dotazovaným položila tři stejné otázky (viz podkapitola 5.3).

5.2 Podklady pro vlastní šetření – zdroje

K získání údajů bylo celkem rozdáno 100 dotazníků v období měsíců června a července 2012 ve vojenských posádkách Bechyně, Jindřichův Hradec a Hradec Králové, z nichž 76 dotazníků bylo vráceno vyplněných. Tyto posádky jsem si vybrala záměrně, vzhledem k vysokému počtu nasazování jejich příslušníků do zahraničních kontingentů. Respondenty jsem oslovovala osobně, většinou nejprve telefonicky, v případě jejich souhlasu s vyplněním dotazníku, tento jim byl předán osobně, popř. elektronicky. Otázky v dotazníku jsou uzavřené, respondenti volili varianty z nabídnutých možností. V rámci doplňujících rozhovorů s některými z dotazovaných jsem volila otázky otevřené.

Výběr respondentů byl cílený tak, aby všichni zúčastnění byli v minulosti členy nějaké zahraniční operace. Získávání vhodných osob pro výzkum probíhalo metodou sněhové koule. Do šetření bylo zařazeno také několik občanských zaměstnanců (bývalých vojáků z povolání), což považuji za vhodné, a to vzhledem k tomu, že také oni spoluvytváří armádu.

Vojáci i občanskí zaměstnanci při vyplňování dotazníků a v některých případech i během následného ústního doplňování některých otázek velmi ochotně a vstřícně spolupracovali, a to i přesto, že jsem se na ně obracela v období, kdy začínalo čerpání dovolených a řada z nich se také účastnila vojenských cvičení a kurzů.

Bez jakékoli nadsázky si jejich spolupráce a ochoty věnovat mi čas opravdu považuji.

Přehled složení respondentů uvádí tabulka č. 2.

Tabulka č. 2 Složení respondentů dotazníkového šetření

		počet
celkový počet respondentů 76	vojáci z povolání	63
	z toho:	
	muži	44
	účastni v misi	44
	ženy	19
	účastny v misi	19
	občanští zaměstnanci	13
	z toho:	
	muži	4
	ženy	9

Zdroj: vlastní

Věkové složení respondentů šetření uvádí tabulka č. 3.

Tabulka č. 3 věkové kategorie respondentů dotazníkového šetření

	věková kategorie	počet osob
celkový počet respondentů 76	18-30let	28
	31-40let	39
	41-50let	9
	51 let a více	0

Zdroj: vlastní

Dotazníky obsahovaly kromě úvodních údajů osm uzavřených otázek (viz příloha), vzhledem k volbě vzorku dotazovaných osob a ke skutečnosti, že při jejich vyplňování a následných doplňujících rozhovorech jsem nenarazila na žádné nestandardní případy, vyhodnocení zobrazuje procentuální výsledky celkového počtu dotazovaných, a to bez rozlišování dalších kategorií. Mé šetření bylo zaměřeno převážně na jevy v oblasti mezilidských vztahů, konkrétně:

- Diskriminace
- Sexuální obtěžování
- Korupce
- Mobbing a bossing
- Rovnost mužů a žen

5.3 Rozbor výsledků vlastního šetření

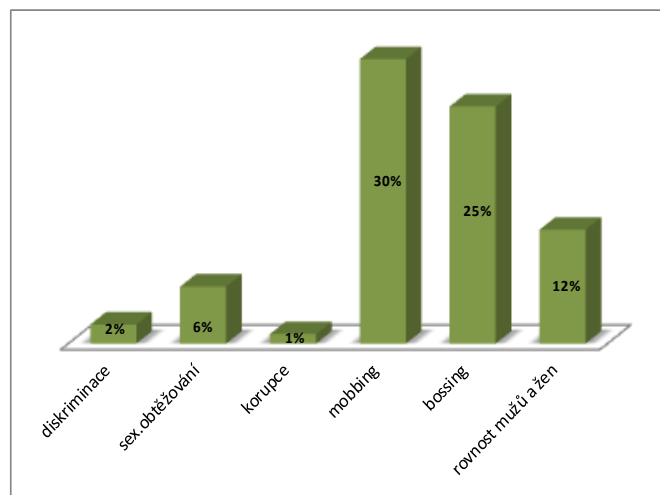
Otázka č. 1

Setkal (a) jste se osobně během průběhu služebního nebo pracovního poměru v AČR s nějakým ze SNJ?

Z celkového počtu respondentů 60% dotazovaných se v AČR se SNJ nesetkalo, v prostředí mise se s těmito jevy setkalo 5% dotazovaných, v posádce 35%. Tedy 40% dotazovaných se setkalo se SNJ, což není bohužel zase tak opomenutelný výsledek oproti oficiálním údajům rezortu.

Otázka č. 2

V otázce č. 2 respondenti vybírali jev, se kterým se setkali.

Graf znázorňuje pět skupin SNJ, jak jsem již dříve předeslala, zejména z oblasti nezdravých mezilidských vztahů. Vzhledem k počtu dotazovaných mně osobně se jeví výskyt jevů jako mobbing a bossing poměrně závažný. Případy korupce jsou na úrovni útvarů, kde byl prováděn průzkum, mizivé. Pokud jde o diskriminaci, tak z hlediska věku je její výskyt minimální (výskyt mezi dotazovanými 2%), z hlediska původu nulový. O něco vyšší je výskyt diskriminace z hlediska genderu (kladně odpovědělo 12% dotazovaných), k němuž dochází, přestože Inspekce ministra obrany např. v roce 2011 jediný takový případ nešetřila. V rezortu působí za tímto účelem od roku 2002 pracovní skupina, která má za úkol zapracování právních předpisů do nařízení a pomůcek rezortu, zvyšování osvěty a právního vědomí žen v armádě.

Otázka č. 3

Jaká je podle Vás informovanost o možnostech (akcích, programech) prevence SNJ v rezortu?

Informovanost o P-SNJ je v rezortu na velmi dobré úrovni (96% dotázaných je informováno), neinformovaná 4% považují za osobní problém dotazovaných (neúčast na poradách apod.). Informovanost o prevenci SNJ je vždy součástí plánu výcvikového roku, právě tak jako přednášky a osvěta, takže pokud není příslušník rezortu s touto problematikou, a to samozřejmě včetně nabídky preventivních akcí, obeznámen, lze toto považovat skutečně za jeho záležitost.

Na doplňující otázku, zda informují rodinu a blízké o možnosti těchto aktivit, pokud jsou tyto určeny také pro rodinné příslušníky, drtivá většina oslovených odpověděla záporně.

Otázka č. 4

Účastníte se preventivních aktivit rezortu?

Účast na preventivních akcích potvrdilo 51% procent dotazovaných (16% se účastní přednášek; 14% kulturních akcí a 21% sportovních akcí). V osobních rozhovorech však přiznali, že nejde ani tak o dobrovolné účasti, ale většinou o akce povinné.

Otázka č. 5

Využil(a) jste někdy pomoci duchovní služby při řešení jakéhokoliv svého problému?

Využití služeb vojenského duchovního potvrdilo 37 % tázaných s tím, že se víceméně vždy jednalo o službu v misi. Každopádně při několika osobních ústních rozhovorech se respondenti vyjádřili, že by vyhledali duchovního i např. v případě závažné události v rodině či v okruhu blízkých. A nutno zdůraznit, že se ve většině případů, kdy by dotazovaní podporu od vojenského kaplana přijali, jednalo o osoby, které nejsou věřící. Osobu vojenského kaplana zkrátka považují za vhodnou pro svěřování se v podstatě s čímkoliv.

Otázka č. 6

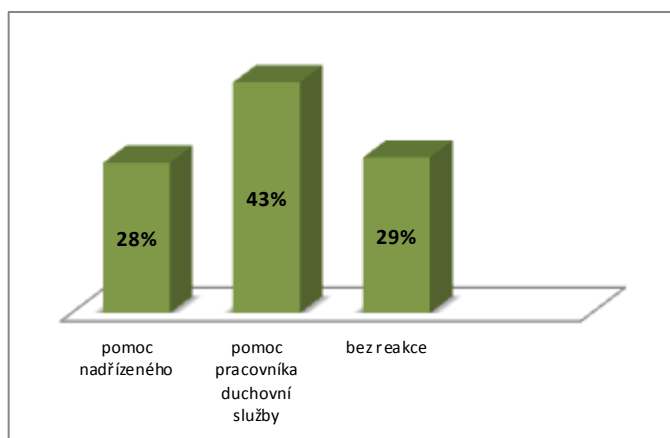
Kromě povinných pohovorů, obrátili byste se v případě potřeby na vojenského psychologa?

Vysoké, ale s ohledem na známé okolnosti nijak zvlášť překvapující číslo (92% dotázaných) by se na vojenskou psychologickou službu nikdy neobrátilo. Důvodem je

jednak její nuceně mizivá existence v posledních letech, jednak uzavřené prostředí armády a většina dotazovaných jako důvod uvedla existenci psychologa civilního ve svém okolí.

Otázka č. 7

V případě zjištění jakéhokoliv SNJ ve své blízkosti, volili byste se raději pomoc svého nadřízeného nebo pracovníka duchovní služby?

Na výsledku tohoto znázornění je zarážející, i když nikoli překvapivé, jak vysoké procento dotazovaných by v případě SNJ ve svém okolí zůstalo bez reakce. Tento fakt je opět spojen s vysokou nedůvěrou a strachem o pozici.

Otázka č. 8

Jsou podle vašeho názoru v AČR zajištěny rovné příležitosti žen a mužů v profesní kariéře?

O rovnosti příležitosti žen a mužů v AČR je přesvědčeno 68% dotázaných, zatímco 32% zastává opačný názor. Z osobní zkušenosti vím, že otázka žen a mužů v armádě je poměrně složitá, přestože se to tak na první pohled jevit nemusí. Počet žen v rámci armády však narůstá, a to na různých pozicích. A přestože není příliš žen na vyšších postech, řada mužů jejich přítomnost ve vojenském světě nese stále nelibě a znám dokonce případ, kdy muž, který nesl velení ženy (i když na úrovni nižšího důstojnického sboru), dokonce armádu opustil.

Doplňující rozhovory proběhly s 5 vojáky (4 muži a 1 žena), u nichž uvedu pro účely mého šetření pouze křestní jména, věk, rodinný stav a působení v misi:

Aleš, 27 let, svobodný, 3 roky ve vztahu, mise Afghánistán 2010

Martin, 34 let, rozvedený, 5 let ve vztahu, mise Kosovo 2008 a 2010

Tomáš, 28 let, ženatý 2 roky, mise Afghánistán 2012

Viktor, 36 let, ženatý 12 let, mise Kuvajt 2002, Irák 2004, Kosovo 2008

Pavla, 33 let, svobodná, ve vztahu 5 let, mise Kosovo 2008 a 2010

Během rozhovorů byly všem 5 respondentům položeny 3 otázky, týkající se jejich života v misi a po návratu domů:

Otázka č. 1

Setkala jste se (ať už přímo nebo nepřímo) v misi s jakoukoliv formou sociálně nežádoucího jevu?

Otázka č. 2

Co na Vás během mise nejvíc působilo (odloučení, změna kultury, život na válečném území atd.)?

Otázka č. 3

Změnil se nějakým způsobem Váš život (osobní i pracovní) po návratu z mise?

Respondenti odpovídali na otázky při osobních setkáních v posádkách Jindřichův Hradec a Bechyně.

Na **otázku č. 1** všech pět dotázaných odpovědělo, že se v misi se SNJ setkali, a sice konkrétně s nejrůznějšími formami mobbingu. Martin dokonce při své druhé misi byl přímou obětí bossingu (jako řidič zdravotnického vozidla byl účastníkem dopravní nehody a jeho nadřízený odmítal přijmout skutečnost, že na vině byl jiný řidič a trval na svém rozhodnutí Martina potrestat odjezdem domů. Nakonec musel však přijmout výsledek policejního šetření a Martin na misi zůstal, s velitelem však dobré vztahy obnoveny nijak nebyly). Jak všichni sami tvrdí, nejednalo se o nijak zásadní problémy a na čem se shodli jednoznačně, byl fakt, že skutečně v drtivé většině případů platí pravidlo, že cokoli se v misi stane, v misi i zůstane. Nejvíce zkušeností v oblasti SNJ měla Pavla, která se na pozici vrchní zdravotní sestry setkávala často s lidmi, hledajícími pomoc, obzvlášť z důvodu zhoršujících se mezilidských vztahů. Sama rovněž občas pocítila mírně odlišný náhled na sebe jako ženu, vzhledem k funkčnímu zařazení ve zdravotnické službě však

sama neshledala tento fakt nijak zásadním pro další průběh její služby. Další dotazovaný, Viktor, se v zásadní míře než na misi s mobbingem a bossingem setkal až následně v posádce, kdy začal studovat, což jeho nadřízený a kolegové těžce snášeli a průběh služby mu maximálně znemožňovali. Viktor nakonec před dvěma lety z armády odešel.

V odpovědi na **otázku č. 2** se všech pět dotazovaných se shodlo na tom, že nejvíce na ně působilo v misi odloučení (kromě Pavly, která se na své druhé misi seznámila se svým partnerem a tento jejich vztah stále trvá), dále odlišnost kultury a obzvláště v Afghánistánu a Kuvajtu tamní odlišný styl života. Velikou měrou samozřejmě na všechny působí přítomnost na válečném území, kdy každý krok mimo základnu je spojen s nebezpečím útoku. Všech pět vojáků rovněž shodně vypovědělo např. o tom, že ještě dlouho po návratu domů citlivě reagovali např. na zvuky v podobě ran, které u nich vyvolávali vzpomínky na střelbu, také např. neklid, který pociťovali mezi větším množstvím lidí.

Pokud jde **otázku č. 3**, ohledně vztahů po návratu z mise, s výjimkou Viktora se pracovní vztahy u nikoho nezměnily, v osobním životě u těchto pěti lidí k výrazným změnám také nedošlo; naopak Tomáš, Aleš a Martin potvrdili upevnění partnerských vztahů. Podle jejich slov však existuje řada těch, kteří takové štěstí neměli a jejich vztahy a rodiny se po jejich návratu rozpadly (mnohdy vinou obou partnerů).

Výsledky průzkumného šetření tedy podávají obraz o výskytu sociálně nežádoucích jevů, konkrétně tzv. nezdravých mezilidských vztahů.

Tabulka č. 4 Výsledky vlastního šetření u vybraných SNJ v procentech

sociálně nežádoucí jev	údaj v %
diskriminace (věk, původ)	2
sexuální obtěžování	6
korupce	1
mobbing	30
bossing	25
rovnost mužů a žen	12

Zdroj: vlastní

Dotazníkové šetření i rozhovory dokazují, že sociálně nežádoucí jevy v armádě existují a na příslušníky a zaměstnance působí. Situace těmto lidem není lhostejná, a přestože informovanost a prevence v armádě funguje a pracuje, nepožívá mezi členy armády příliš velké vážnosti.

Jako zásadní problém se jeví otázka důvěry. Nikdo nechce o problémech mluvit a situace je stále horší, tím více, čím více i v ozbrojených složkách lidé žijí v nejistotě a strachu. Setkala jsem se i s názorem, kdy příslušník v nedávné době upozornil nadřízeného na jednání mobbingu, ale tento, přestože se jednalo o průkazné jednání, kdy oběť i mobbér byli známi a oběť byla ochotná i svědčit, takřkajíc „zametl“ události pod stůl. Důvod? Nikoli lhostejnost či občanská pasivita. Strach. Strach o pozici a obava z existenčních problémů je velmi silnou motivací pro to, aby lidé zavírali oči před čímkoli, ať se to týká kolegů či jich samotných.

Závěr

Ve své bakalářské práci, která je pojednáním o problematice sociálně nežádoucích jevů v prostředí Armády České Republiky jsem se zaměřila na jevy, které, ač nenaplnují tabulky výzkumů a statistik, v prostředí armády se vyskytují. Jedná se totiž o jevy, které souvisí přímo se vztahy mezi lidmi, a to jak v posádkách České republiky, tak také v prostředích zahraničních operací.

Údaj ze statistik ohledně zanedbatelného výskytu však neznamená, že tyto jevy jsou nevýznamné a méně závažné. Skutečnost, že se těmito jevy neplní vnitrorezortní statistiky neznamená, že se tyto jevy mezi lidmi v armádě nevyskytují nebo vyskytují jen minimálně.

V organizaci, čítající téměř 30 tisíc členů, individualit, při stávající situaci, která zde, dá se říci, dlouhodobě panuje, kdy reorganizace a restrikce jsou na denním pořádku, jsou lidé ve stresu jak z výše uvedeného důvodu, tak z přemíry úkolů a pracovního nasazení. Musí tedy zákonitě docházet k celé řadě projevů nezdravých mezilidských vztahů. Otázkou však je, jak je vlastně k této situaci přistupováno, jaká prevence a pomoc je v této oblasti armádního života vlastně funkční.

Dovolím si říci, že situace právě v této oblasti za ostatní prevencí poněkud zaostává. A přitom vztahy mezi lidmi, jsou, respektive by měly být základem týmové práce, zvláště pokud spolu tito lidé jsou v úzkém kontaktu a jejich činnost na nich samotných vzájemně závisí. Namísto vstřícnosti a spolupráce potom dochází ke konfliktům, které nezdědkou vyústí i v agresi a veškeré vztahy pak zůstávají trvale narušeny. Zaměstnanci rezortu jsou sice poučeni o tom, že pro jakýkoliv problém jim je k dispozici nadřízený orgán, ale není vždy jednoduché touto cestou postupovat. Lidé se bojí. Bojí se o své místo, o svou pozici. A to je jeden ze zásadních důvodů, proč se málokdo rozhodne situaci řešit touto cestou.

V armádě je zastoupena psychologická a duchovní služba. Ani sem však není jednoduché přijít. Tato oblast je pro každého natolik citlivá, že jen velmi nerad ventiluje své pocity a problémy v uzavřeném prostředí, jakým armáda bezpochyby je. Pro vojáka není opravdu vůbec jednoduché obrátit se s čímkoliv ať už na psychologického pracovníka u útvaru, tak při vojenském zdravotnickém zařízení. Pracovníci duchovní služby, kteří jsou k dispozici skutečně všem, bez ohledu na víru, požívají sice možná větší důvěry, ale tito zase nepůsobí v každé posádce a v dostatečném počtu.

Mé vlastní šetření, které jsem v rámci praktické části bakalářské práce realizovala, přineslo odpověď na tři pracovní hypotézy zadané v úvodu práce:

První hypotéza vztahující se k existenci skutečně účinné prevence sociálně nežádoucích jevů, kterými jsou nezdravé mezilidské vztahy, nebyla potvrzena. Prevence proti SNJ existuje, ale nikoli účinná proti všem jejích formám. Na prevenci jsou každoročně v souladu se vším možným i nemožným, co se dá vložit na papír, vynakládány nemalé finanční prostředky. Její účinnost se dá hodnotit kladně, v případě drog a alkoholu. Tam prevence funguje z důvodu provádění namátkových testování a zkoušek. Pro oblast psychiky však takové testování neexistuje. Účinná prevence by přitom existovat mohla, kdyby byla prolomena bariéra důvěry v úroveň psychologické služby a lidí navzájem.

Druhá hypotéza týkající se významu působení duchovní služby v armádě byla potvrzena. Z provedeného výzkumu vyplývá, ano, duchovní služba v armádě své místo každopádně má. Nejen v misi, ale i v posádkách České republiky. Má i dostatečnou propagaci a opravdu velmi vstřícný a vojáky vítaný přístup k lidským problémům a starostem, a to bez jinde často tak obvyklé náboženské agitace.

Třetí hypotéza ohledně zajištění dostatečné psychologické pomoci potvrzena nebyla. Navzdory všem projektům a aktivitám, kvalitní psychologická pomoc, k níž by měli členové armády důvěru, v našich podmínkách prostě chybí. Mělo by být v zájmu celé armády, aby byla co nejrychleji obnovena, a to minimálně v kvalitě, která existovala do té doby, než ji bývalý náčelník generálního štábu nechal zrušit. Pokud nebude tato služba obnovena a nenabude slušné odborné a lidské úrovně, nebude mít nikdy prevence v této oblasti u vojáků „otevřené“ dveře.

Pro svou bakalářskou práci jsem si stanovila **cíl navrhnout zkvalitnění prevence a spolupráce s duchovní službou v této oblasti.** Pro splnění cíle tedy **navrhuji v první řadě jednoznačně potřebu vzbudit v lidech větší zájem o programy prevence.** A to nikoliv hromadami papírů, které si povinně musí každý na pracovišti přečíst, respektive především podpisem potvrdit splnění úkolu informovanosti o preventivních aktivitách, ale skutečně aktivní činností preventistů SNJ, komisí a samotných velitelů.

Výhledovým záměrem prevence SNJ se, jak již bylo v předchozích kapitolách na mnoha místech zmíněno, průběžně zabývají příslušné stupně struktury armády, a to jak ve spolupráci s útvary, tak s mimorezortními organizacemi. Na aktivity jsou vyčleňovány finanční prostředky, které se mnohdy ani nevyčerpají a vracejí se zpátky do rozpočtu k použití neznámo kde. Podle mého názoru je v první řadě **potřeba větší intenzita práce na útvarových úrovních.** Jsem přesvědčena, že **pro prevenci by mělo být vyhrazeno konkrétní pracovní místo,** nikoliv jak je tomu u většiny útvarů dosud, kdy tuto činnost

má ke své hlavní pracovní náplni zadánu v podstatě kdekdo a výsledek je ten, že se jí pořádně nevěnuje nikdo. Tento člověk by měl, samozřejmě kromě příslušného vzdělání a morální úrovně, požívat důvěry a respektu ostatních tak, aby se za ním nebáli přijít s jakýmkoliv problémem, s nímž by třeba nikdy nešli za velitelem. Tento člověk by znal své okolí, měl příslušné kontakty s duchovní a psychologickou službou, s níž by vytvářel a následně aplikoval konkrétní preventivní aktivity pro danou skupinu lidí. Byl by zároveň prostředníkem mezi lidmi a duchovní a psychologickou službou armády. Uvědomuji si, že je doba finančních škrťů a šetření na všech pozicích. Přesto se stále finanční prostředky vynakládají na řadu bezvýznamností, jenom proto, že to bylo kdysi kýmisi stanoveno. To je důvod, proč jsem přesvědčena, že na toto řešení by se finanční prostředky a prostor našly také.

Dalším mým návrhem je, v souladu s řadou hlasů, které se v armádě ozývají, **posílení duchovní a psychologické služby**, která je skutečně na nevalné úrovni a to jak početně, tak také, zejména v případě psychologické služby, z hlediska kvality.

Pokud jde o prevenci vztahů mezi lidmi v armádě, které, pokud jsou narušeny, vedou k vytváření skutečně nezdravého a nepříjemného prostředí, cestou by mohlo být **vzdělávání a rozvíjení v oblasti komunikace**. Tuto oblast vidím skutečně jako problém z vlastní zkušenosti u útvaru, a to zejména ze strany starších příslušníků a mezi nimi.

Vzhledem k tomu, že většinu času působení v armádě jsem měla možnost v oblasti prevence SNJ pracovat a navzdory řadě překážek jsem se snažila prosazovat své návrhy na zlepšení i na svém pracovním postu, však vím, že to je složité, takřka nemožné.

V době, kdy jsem už zpracovávala tuto bakalářskou práci, premiér České republiky Petr Nečas navštívil vojenskou základnu v Lógaru v Afghánistánu, jejíž program byl narušen sebevražedným útokem atentátníka, při němž zemřelo 12 vojáků Aliance. Je chvályhodné, že se premiér obdivně vyjádřil o službě českých vojáků v této zemi. Kéž si tento zážitek ponese i na veškerá další zasedání rozpočtového výboru, kde bude opětovně nařizovat drastické rozpočtové škrty. Pokud totiž armáda nebude mít dostatek financí na kvalitní odborníky především v oblasti psychologické služby, nebude se moci i nadále kvalitně a se ctí postarat o vojáky, kteří tuto pomoc velmi často potřebují a právě její nízká úroveň, bohužel až téměř absence v armádě, jsou příčinou, proč není lidmi v případě potřeby vyhledávána.

SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ

Knihy:

DZIAKOVÁ, O. *Vojenská psychologie*. Praha: Triton, 2009, ISBN: 978-80-7387-156-7

FEHLAU, Eberhard G. *Konflikty v práci*. Praha: GRADA, 2003, ISBN: 80-247-0533-8

CHMELÍK, J. *Pozornost, úplatek a korupce*. Praha: Linde, 2003.
ISBN: 80-7201-434-X

JAKUBKA, J.; SCHMIED, Z.; TRYLČ, L. *Zákoník práce 2012*. Olomouc: ANAG, 2011.
ISBN: 978-80-7263-709-6.

POLÁČEK, M.; FORÝTKOVÁ, D. *Systém prevence sociálně patologických jevů: studijní text pro distanční studium*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2006. ISBN 80-857-8365-7.

PONĚŠICKÝ, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha: Triton, 2004.
ISBN: 978-80-7387-378-3

ROUŠAR, J. *Česká republika a její profesionální armáda*. Praha, 2006.
ISBN: 802-7278-312-2

Vnitroresortní publikace:

Armáda České republiky v roce 2011. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2012,
ISBN 978-80-7278-574-2

Rovné příležitosti pro ženy a muže v ozbrojených a bezpečnostních sborech z pohledu práva. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2005

Právní předpisy a metodické pokyny:

Metodické pokyny pro rozpočtování a hodnocení plnění výdajů na aktivity související s prevencí sociálně nežádoucích jevů.

Ministerstvo obrany, Koncepce sociálně nežádoucích jevů na období 2010 – 2014, 2009.

Ministerstvo obrany, Prevence sociálně nežádoucích jevů – aktuálně, 2011

RMO č. 20/2005, Prevence sociálně nežádoucích jevů

Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání

Zákon č. 170/2002 Sb., o válečných veteránech

Internetové zdroje:

Armáda České republiky [online].

Dostupné z WWW:

<http://www.acr.army.cz/scripts/detail.php?id=6766>

Armáda ČR, Prevence sociálně nežádoucích jevů v AČR [online].

Dostupné z WWW:

<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=8751>

Centrum pro výzkum veřejného mínění [online].

Dostupné z WWW:

<http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/>

Duchovní služba [online].

Dostupné z WWW:

<http://kaplani.army.cz/>

Intranet Ministerstva obrany [online].

Dostupné z WWW:

<http://teams.sharepoint.acr/sites/intranetmo/>

Ministerstvo obrany ČR [online].

Dostupné z WWW:

<http://www.mocr.army.cz/scripts/detail.php?id=1417>

Prevence rizikového chování [online].

Dostupné z WWW:

<http://www.prevence-info.cz/p-prevence/>

Psychologie [online].

Dostupné z WWW:

<http://www.psychologie.cz/>

Slovník cizích slov [online].

Dostupné z WWW:

<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha - Dotazník

Příloha - Dotazník

Vážený respondente.

Dovoluji se na Vás obrátit se žádostí o vyplnění dotazníku za účelem výzkumu výskytu a prevence sociálně nežádoucích jevů v AČR.

Vyplnění dotazníku je dobrovolné, zcela anonymní, nevyžaduje uvedení osobních dat ani konkrétních údajů o rezortu MO.

Výsledky tohoto výzkumu budou publikovány pouze v odborné práci, která se tímto tématem zabývá.

Děkuji Vám za Vaši vstřícnost a pochopení.

Martina Chánová

Označte prosím odpovídající variantu:

žena	☐	muž	☐	
občanský zaměstnanec	☐	voják	☐	
účast v zahraniční misi	☐			
věková kategorie:	18-30 let	☐	31-40let	☐
	41-50let	☐	51 let a více	☐

Odpovězte prosím označením příslušných možností na následující otázky:

1. Setkal (a) jste se během výkonu služby, ať přímo nebo nepřímo, s nějakým sociálně nežádoucím jevem?

- a) Ano
- b) Ne

2. Pokud jste se se sociálně nežádoucím jevem při výkonu služby setkala (a), označte prosím některé s následujícími variant:

- **S diskriminací z hlediska věku jsem se setkal (a) :**

v posádce v zahraniční misi

- **S diskriminací z hlediska pohlaví jsem se setkal (a) :**

v posádce v zahraniční misi

- **S diskriminací z hlediska původu, barvy pleti jsem se setkal (a) :**

v posádce v zahraniční misi

- **Se sexuálním obtěžováním jsem se setkal (a) :**

v posádce v zahraniční misi

Příloha - Dotazník

• **S mobbingem jsem se setkal (a) :**
v posádce v zahraniční misi

• **S bossingem jsem se setkal (a) :**
v posádce v zahraniční misi

• **S korupcí jsem se setkal (a) :**
v posádce v zahraniční misi

3. Jste v rámci rezortu dostatečně informován o možnostech (akcích, programech) prevence SNJ?

- a) ano
- b) ne

4. Účastníte se preventivních aktivit rezortu?

- a) ano
 - přednášky
 - kulturní akce sportovní akce

- b) ne

5. Využil jste někdy pomoci duchovní služby při řešení jakéhokoliv problému?

- a) ano v posádce v zahraniční misi
- b) ne

6. Kromě povinných pohovorů, obrátili byste se v případě potřeby na vojenského psychologa?

- a) Ano
- b) Ne

7. V případě zjištění jakéhokoliv SNJ ve své blízkosti, volili byste se raději pomoc svého nadřízeného nebo pracovníka duchovní služby?

- a) Nadřízeného
- b) Pracovníka duchovní služby
- c) Ani jednoho z nich

8. Jsou podle vašeho názoru v AČR zajištěny rovné příležitosti žen a mužů v profesní kariéře?

- a) ano
- b) ne